РІДНА МОВА

НАУКОВО-ПОПУЛЯРНИЙ МІСЯЧНИК

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ: WARSZAWA IV, UL. STALOWA 25 m. 10, ТЕЛ. 10-24-05. КОНТО ЧЕКОВЕ П. К. О. № 27110. — РУКОПИСИ ДЛЯ ДРУКУ МУСЯТЬ БУТИ НАПИСАНІ НА МАШИНІ (АБО НАЙВИРАЗНІШЕ РУКОЮ). — ЗМІНА АДРЕСИ 30 ГР.

ПРИСВЯЧЕНИЙ ВИВЧЕННЮ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР *Проф. д-р ІВАН ОГІЄНКО*

ПЕРЕДПЛАТА *В КРАЮ*: НА РІК 6 ЗЛ., НА ПІВРОКУ 3 ЗЛ., НА ЧВЕРТЬ РОКУ 1·60 ЗЛ. *ЗА ГРАНИЦЕЮ*: В ЕВРОПІ 8 ЗЛ., ПОЗА ЕВРОПОЮ 2 ДОЛ. РІЧНО. ДЛЯ ЧЕХІЇ, АВСТРІЇ Й МАДЯР ПЕРЕДПЛАТА КРАЙОВА. — ЦІНА ПРИМІРНИКА 50 ГР., ЗА ГРАНИЦЕЮ 65 ГР.

РІК IV. ЖОВКВА. ВЕРЕСЕНЬ 1936 РОКУ ЧИСЛО 9 (45).

Стилістично-синтаксичні нариси.

9. „Лише“.

В житті мови нерідко буває так, що архаїчне слово, вийшовши з мови літературної, згодом знову до неї вертається. Давня мова наша знала слово **лише** навіть у значенні „тільки“, напр. у Житті Феодосія Печерського: лишє три. В Іпатієвім Літопису теж маємо лишє. Слово це взагалі в пам'ятках рідке, може тому, що було воно словом живої мови, а в мові літературній панували або чуже толма, або своє толко чи только. Словник Памви Беринди 1627 р. перекладає церковне толма через толко, а про лише вже й не згадує.

Пізніш лише в значенні „тільки“ стає на Наддніпрянщині ще рідше. Старші письменники не вживають його, а коли вживають, то тільки в значенні частки *но* при дієсловах наказового способу, уживають лиш, а не лише. Ось приклади, як уживає його Т. Шевченко в „Кобзарі“: А ходім лиш (= ходім но) биться 48. Пострівай лиш 105. Побіжім лиш 231. Піди лиш скрипку принеси 435. У цім самім значенні часте в Шевченка й „лишéнь“: А ну лишень про батька Максима ушквар 82. А ідіть лишень сюди 194. Іди лишень полуднувать лагодь 195 і т. ін. „Лише“ в значенні „тільки“ я не знайшов у „Кобзарі“.

Таке саме вживання „лиш“ (не „лише“!) відоме всім старшим письменникам. Замість „лиш“ може бути рівнозначне йому „лишень“. У Котляревського „Енеїда“ І 28: Біжи лиш швидко в Карфагену. Номиса „Приказки“: Гляди лиш 13, 603, Підіть лишень умийтесь 54. 77, Тривай лишень 55. 65. У П. Мирного, „Хіба ревуть воли“, вид. 2: Ось поживи лиш довше з нами 333, А ну лишень почастуй 379.

У Квітки-Основ'яненка, вид. 1893 р.: Тривайте лишень 7. 21, А йдіть лишень 7, Дивітесь лишень 21, Ось слухайте лишень 30. На лиш, потягни люльки 39. Чи не сплю лишень я 55.

На Наддніпрянщині панує „тільки“ (або: тілько). Напр. у „Кобзарі“ Шевченка читаємо: А я, сину, на покуті тілько поглядаю 153, А в іншого сіромахи ні хати, ні поля, тілько торба 193. Б. Грінченко: Живуть там тільки пацюки.

Незнане або малознане на Наддніпрянщині, „лише“ в значенні „тільки“ надзвичайно часте в Галичині. Так, Франко вживає його на кожній сторінці своїх творів; напр., у його збірнику „З вершин“ читаємо: Лиш по добру я раджу вам 101, Най збігаєсь усе, що лиш живе в селі 146, Се вам лиш завдаток 191. „Мойсей“: Аби міг сам він вдихать 22, Люблю я тебе не лише за твою добру вдачу 33.

Літературні зв'язки Наддніпрянщини з Галичиною все були тісні й жваві, чому до наддніпрянської літературної мови зайшло не мало слів і форм галицьких. Зайшло таким чином і слово „лише“

в значенні „тільки". Напр. „Поезії" Старицького: Лиш бренять 32. Кониський: Браму відмикали лишень із сходом сонця. М. Рильський, „Гомін" 1929 р.: Лише нагнися 22, Аби лиш хвиля несла 42. (хоч, можливо, тут „лише" — це „но"). „Золотий гомін" Тичини: Лиш соняшні кларнети 10, Лише з-над хмар 22, Лиш від осель 22.

„Лише" в значенні „тільки" подають і „Приказки" Номиса, але, здається, з галицьких джерел: Не дивися на уроду, лише на природу 8474, Не вір, мужу, своїм очам, лише моїй повісті 6848, Нашому маляті лиш слинку ковтати 1038.

В сучасній літературній мові вибагливі до своєї мови наддніпрянські письменники помітно оминають „лише", вживаючи саме „тільки". З вимог ритму нерідко вживають „лише" поети. В нашім писанні не рідкі випадки, коли треба вжити два „тільки" в однім реченні, або в реченнях сусідніх, — тоді часом, щоб не повторювати одного слова, вживають „тільки" й „лише".

У всякому разі „лише" — це форма, що кращі стилісти виразно оминають її.

10. „Очевидячки".

Синоніміка нашої мови дуже розвинена, чому часто маємо певні вирази на всі відтінки значення слова. Кожна літературна мова пильно творить і кристалізує свою синоніміку, бо багатство її — то багатство мови. Щоб знати ціле сінонімічне багатство рідної мови, треба глибоко знати її від природи, цебто народитися посеред цієї мови й вирости в ній; це природне знання мови тільки до певної міри заступає глибоке й довголітнє студіювання її.

На жаль, ми ще не маємо синомічного словника своєї мови, а тому широкі інтелігентські кола позбавлені можливости глибше вивчати правдиве значення окремих слів. З 1917-го року до українського духового життя приступили тисячі осіб, що давніш мови нашої не знали, — ці особи синоніміку нашу знають, відома річ, найменше.

Через загальне мале знання відтінків наших слів у нас дуже часто вживають слова́ не в їхнім властивім значенні, — плутають їх, а то й зовсім вивертають. Цікаво, що невластиво вжите слово з часом шириться з цим новим значенням так, що правдиве значення помалу навіть забувається. Ось до таких слів належить і слово „очеви́дячки".

Прислівника „очеви́дячки" старші письменники вживали тільки з таким значенням, як знає його жива наддніпрянська мова: на очах, прилюдно. На Київщині я часто й скрізь чував: Очевидячки (= в очі, явно, прилюдно) бреше, Жінка захворіла й очевидячки сохне і т. ін. Приклади з старших письменників свідчать про це саме значення, цебто, що „очевидячки" — це те, що „очі видять", в очі, явно, прилюдно, на очах. Рудченка „Казки": Вовки іззіли у очевидячки лошака І 90. П. Куліш: Цар Наливай, 1900 р.: Не приснилось, а очевидячки явилось 230. П. Мирний, Твори: Христі, мов живе, усе те стало в очевидячки II 84. „Хіба ревуть воли": Гапка ткаля розказувала в кухні, що очевидячки бачила, як генеральша гладила Стьопку по підборіддю 123. І. Левицький, Оповідання І: Всі очевидячки їх поважали 385. Потомок перевертня очевидячки вертався до свого роду 161. У М. Коцюбинського (Твори, т. І) бачимо вживання „очевидячки" з підкресленим значенням „явно", „видно", напр.: Нурла опізнився, — це було очевидячки 20. Алі очевидячки опізнився 21. Очевидячки чекали на нього 28. Як бачимо, М. Коцюбинський трошечки відхилюється від правдивого значення „очевидячки".

Істотне значення цього слова добре подає Словник Б. Грінченка III 81, пояснюючи його по-російськи: „явно, на глазахъ, предъ глазами". „Російсько-український Словник" Академії Наук т. І, 1924 р., ст. 167 російське „на глазах" добре перекладає: в очевидьки, в очевидячки, а „своїми глазами" — очевидячки, й подає влучний приклад із Звиногородщини, батьківщини мови „Кобзаря": „Як не віриш, то побачиш сам очевидячки".

Але російське „очевидно" (це наше: „певне, мабуть, здається") сильно вплинуло на наше „очевидячки" й почало

надавати йому нового російського значення; цебто, замість: „певне, мабуть, здається“ стали вживати „очевидячки“. Це нове російське значення „очевидячки“ стало очевидячки сильно ширитися за нашого часу, а правдиве значення потроху забувається. Нам це зовсім не потрібне, бо для російського „очевидно“ маємо своїх слів подостатку: „певне, мабуть, видимо, видима річ“ і т. ін., а таке виразне й мальовниче значення слова „очевидячки“ губиться. Русизм заступає в нас своє власне слово, а це нам ні для чого не потрібне. Мусимо вживати „очевидячки“ тільки в його правдивому значенні: „на очах, прилюдно“.

Слова „очевидно“ наша мова не знає; Словник Б. Грінченка не подає його. В Галичині його вживають, як русизму; напр. у О. Маковея в „Ярошенко“ часто бачу це „очевидно“: Вірменин очевидно брав усе з купецького боку 133, див. іще ст. 61.

Іван Огієнко.

Недуги мови.

3. Белькотіння (баттаризм).

Це надзвичайно різноманітна форма ушкодження мови, а виявляється так, що звуки слів, головно ж приголосні, або сформовані недокладно (шепелявість, гугнявість), або випадають, а тоді їхнє місце заступають деколи інші більш чи менш подібні бренінням (пр. замісць „кава“ — „тава“). Побіч такого звукового белькотіння відоме ще складове, словне й складневе. Тоді недужий вимовляє поодинокі звуки правильно, але белькоче, коли намагається пов'язати їх в склади, слова чи речення.

Найчастіш звукове белькотіння може охопити тільки деякі звуки, й тоді зветься частинним, або опановує більше їх число — белькотіння загальне. Найсильніша відтінь загального белькотіння, — це т. зв. готентотизм. Зазначується так, що хворий вимовляє тільки голосні й дві, три приголосні, звичайно дзвінкі, що їх сильно зм'якчує (пр. „дзь“ — „ць“), або придушені й глухі з підкресленням їх твердости (пр.: *б*, *р*, *т*, *д*).

Між тими формами мовних недуг, що їх називаємо звуковим белькотінням, окремі групи творять шепелявість (сигматизм) й гугнявість. Перше звичайно дуже часте в дитинстві, надто цікує інколи цілість вимови деяких народів чи тільки етнічних груп. Так є, наприклад, от хоч би в наших сусідів, поляків, що їх одна частина, мазури, ніяк не можуть вимовити як слід таких звуків, як *ж*, *ч*, *ш*, *щ*, *дж*, *дз*, все одно, чи казати їм вимовляти їх у словах, чи одинцем. Звичайно заступають їх відповідними *з*, *ц*, *с*, або тільки одною з них (парасигматизм). Тоді ціла мова приймає своєрідну, сичучу відтінь. У деяких народів об'являється така поголовна шепелявість випаданням або деформуванням приголосних *с*, *ц*, *з*, *ш*, *ж*, тільки після голосівок *і*, *е* та *ӥ*, *ӧ* (у німців). У нас, українців, шепелявість досить рідка, й не має ніколи характеру поголовности; правда, часта вона в західньоукраїнських говорах (див. „Р. М.“ ч. 44 ст. 356).

На пограниччі між сигматизмом і гугнявістю стоїть т. зв. носовий сигматизм, що в ньому всі ті приголосні, які мають відтінь *н*, заступлені питоменним носовим форкотінням. Всі інші приголосні вимовляються без найменшого носового тінювання.

Гугнявість буває або відкрита (rhinolalia aperta), або закрита (clausa). При першій здебільша всі звуки, а не тільки *м* та *н* (в мові польській і французькій іще *ą*, *ę*), мають носову відтінь, а приголосна *р* зазначувана дуже слабо. Мову таких гугнявих звичайно дуже важко зрозуміти, головно коли дана особа хвора ще на розумову відсталість. Причиною відкритої форми гугнявости буває здебільша органічне ушкодження околиці носової ями.

В закритій формі тільки носові приголосні *м* та *н* бренять як *б* чи *д* і тому мова не дуже ушкоджена. Причина тут — здебільша наростi в носі, і коли їх усунути, мова стає правильна. Таку закриту форму гугнявости нагадує в де-

чому т. зв. **лямбдацизм**, що в ньому звук *ль (l)* уподібнюється до *нї*, або *р* вимавляється як *ль*. Це останнє стрічаємо дуже часто в малих дітей, а надто є воно характеристична прикмета китайської мови. Побіч лямбдацизму стрічаємо інколи ще т. зв. **ґаммацизм**, що в ньому приголосні *ґ* та *к* бренять як *д* або *т*.

Белькотіння, за винятком поголовного, звичайно йде разом із розумовою відсталістю. Буває одначе й таке, що ця мовна недуга розвивається на підложжі надзвичайних розумових здібностей. Але й тут і там свідчить вона здебільша про деяке психічне незрівноваження даної особи, навіть тоді, коли можна звести її до наявного здеформування мовних знарядів. Головно ж визначає захитання психічної рівноваги, чи пониження рівня розумового розвою, складова, словна й складнева форма белькотіння. При першій белькот виголошує без зайвих зусиль от хоч би приголосну *ф*, але ніяк не може вимовити *фа*, тільки воно завжди виходить у нього *ва*. Чималі труднощі представляють для такого звичайно склади, що в них виступає *ль (l)*, *р* та *ш*. Інколи поміж звуки складу втискається, або тільки дочіплюється на його кінці зайвий звук, то знову зникає приголосна, або белькот влучає між голосну та приголосну більш чи менш довго тривалу перерву.

Коли белькотіння виступає тільки в словах, або аж там, де складається їх в речення, тоді в гру входять звичайно хворобливі стани психічного покрою (персеверація, рхоляліа, автоматизм, перегони гадок і т. д.). Завдяки їм дістаємо в мові т. зв. постпозиції, антиципації, уподібнення і т. ін. При **постпозиціях** звук, склад, чи більша частина слова, що вже виступали попереду, заміщають інші звуки чи їх групи, в **антиципаціях** діється навпаки: склад, звук, чи якась більша їх група, що допіру мають прийти пізніше в котромусь слові, виступають непотрібно завчасу в словах, що їх вони не потребують. Коли в антиципаціях, чи постпозиціях випираючі частиці подібні, або зближені бренінням до витиснених, то такий прояв називаємо **уподібненням**. Буває одначе й таке, що замість даних мовних звуків чи складів недужий підставляє зовсім непотрібні, а навіть щораз то інші. Така анархія іде завсіди поруч або глибокого розумового недорозвою, або товаришить важким формам психічного занедужання.

Подібна анархія виступає інколи також при звуковій формі белькотіння. Буває іноді так, що мовнонедужий не може вимовити раз такі, раз інші приголосні, або заступає їх щораз то іншими. Це вагання в обсягу звукової форми белькотіння, потім згадуваний уже готентотизм, складова, словна й складнева форма белькотіння, та врешті аграматизм, що про нього розкажемо наступним разом, виявляють зовсім певно розумове ослаблення.

Від складової та словної форми белькотіння треба відрізнити хибну вимову деяких складів даної мови чужонаціональними одиницями. Так, наприклад, українець-придніпрянець польське „ów“ вимовить звичайно в слові як „оув“ замість „уф“, а вимова німецьких чи англійських слів деякими слов'янами може видаватись родовитому германцеві також чимсь ніби белькотіння. Те саме зрештою можна сказати про неодного з германців, коли він намагається говорити слов'янськими мовами. А це тому так, що голосове тінювання поодиноких звуків сильно різниться нераз навіть у сусідних племен того самого народу.

Усі ті промахи супроти мови, що складаються на белькотіння, головно ж його складову, словну чи складневу форму, можуть виступити також у тих осіб, що звичайно не належать до мовнонедужих. Тоді звичайно мають вони своє джерело або в перевтомі, або в наставленні, призвичаєнні і всяких афектах (страх, злість, і т. д.). У перевтомі та афектах наступає звичайно ослаблення т. зв. регулюючих тенденцій (пам'яти, уваги і т. д.) і тоді, завдяки певним психічним процесам, об'являються назверх неспинювані ніким, укриті глибоко й придушені звичайно свідомістю, тенденції. Але такі перемовлювання виступають тільки випадково, звичайно дуже рідко, зникають

безповоротно разом з афектом чи втомою й людині нетяжко їх направити. Об'яви белькотіння, що виступили із-за наставлення чи призвичаєння, теж можна усунути безслідно й без надміру зусиль. Інакше зате буде справа тоді, коли белькотіння має своє джерело в нездужанні мовного механізму, що, як відомо, дуже розлогий і глибоко вкорінений в людську душу.

Белькотіння, головно ж його складова, словна й складнева форми, нагадують нам у дечому недугу, що її назвали ми „плутанням"[1]. Різниться одначе від нього тим, що в плутанні недужий намагається говорити дуже скоро й тільки тому говорить зле, а його мова поправляється негайно, коли унормує темп її. В белькотінні зміна темпу не дає ніякої поправи.

Поки приступимо до обговорення методи лікування цієї недуги, мусимо ще завважити, що в малих дітей це мовне ослаблення виступає завжди як один із етапів розвою мови, але воно зникає згодом. Це дитяче, або т. зв. фізіологічне белькотіння, спричинене руховим незгармонізуванням (дискоординацією) мовних органів, може одначе перейти в привичку. Самій дитині, або окруженню, подобається таке дитяче деформування мови, що надає словам, а й цілій мові, певної пестотливої своєрідности, й тому воно пильнує такої хибної вимови, хоча має всі дані до того, щоб вимовляти правильно. А стрічаємо таке пестотливе белькотіння інколи навіть у старших, коли звертаються до дітей, або до дорослих осіб, що їм хотять виявити свою ласкавість. Але в таких випадках воно хвилеве, епізодичне. Зате усталюється в психічному незрівноваженні, що зветься психічним інфантилізмом. Тоді одиниця белькоче тільки тому, що уявляє собі й з себе дитину, бажаючи звернути тим на себе увагу оточення й таке чуле піклування, як те, що його дізнавала в дитячих літах.

Белькотіння, що виступає поза 5-им роком життя, коли це не об'яв поголовного здеформування мови оточення, серед якого дитя живе, або психопохідного походження (штучний чи натуральний інфантилізм), буває або органічного або функційного походження. Перше, зрештою, відносно рідке, має місце тоді, коли спричинене органічними дефектами тих орудій, що співпрацюють при формуванні мови: губ, зубів, піднебіння, язика, носової ями, голосових струн, щоки. Сюди належать іще й такі випадки, коли мова деформується ізза недослуху (притуплення слуху). Далеко частіш виступає функційне белькотіння. У його підстав лежать або певні недотягнення в моториці мовних органів, або ослаблення слухової уваги. Немає тут жодних аналогічних ушкоджень, тільки джерелом недомагань мови являються браки нервової системи, що зрештою дають знати про себе також на інших ділянках психічного життя (розумовій, чуттєвій, моральній). Але також аналогічні зміни мови через ушкодження в обсягу мовних орудій густо часто виявляють психічне звироднення, чи тільки захитання психічної рівноваги, так що белькотіння, а зрештою й усі інші мовні недуги, навіть ті, що мають характер натурально-психопохідних, є здебільша вияв певної психічної меншездатности. Винятком може бути тільки ще поголовне й штучно-психопохідне белькотіння, але тільки тоді, коли можна легко й скоро лікувати.

Лікування белькотіння вимагає, щоб у першу чергу вишукати джерело недуги, тобто установити її форму. Найлегше буде лікувати ту, що її назвали ми поголовною, потім белькотіння дитяче, що залишилось із-за певних причин довше, як повинно. Зате лікувати белькотіння, що має джерело в органічних недостачах, можна тільки хірургічно. Буває одначе, що й після операції белькотіння не зникне, або вимова поліпшиться тільки незначно. Тоді треба перевести ще й педагогічне лікування, що є зрештою одиноким способом справлювання вимови в усіх інших формах белькотіння.

Перший белькот, про котрого відомо, що застосував успішно цю методу, був Діоген. Полягає вона на повтор'юванні даним по взорам зле виголошуваних звуків, складів чи слів і речень. Не нале-

[1] „Рідна Мова". Р. III. стор. 357-8.

жить при тому поспішатись, на одну лекцію вистане в початках один елемент, але найважніше те, щоб вивчити його докладно, та щоб мовнонедужий бачив відразу успіхи своїх зусиль. Поводження, хочаб навіть дрібне, додає йому віри у власні сили, а поруч із тим іде й охота до дальшої праці, що при лікуванні всіх мовних і психічних недуг є найкраще лікарство. В початках треба вправляти елементи звуково найбільше від себе віддалені, отже пр. у звуковій формі белькотіння *д*, *м*, зближаючись тільки ступнево до подібних до себе бренінням. Велику прислугу робить при тому письмо.

В сучасній методиці зазначаються два погляди. Один гадає, що всяку науку належить зачинати від найменших елементів, отже при науці мови від звуків, уважаючи їх найлегшими до присвоєння. Інший погляд бажає зачинати науку від речень, а щонайменше від слів, уважаючи, що саме вони, завдяки конкретному змістові, що їх сповняє, більш доступні до вивчення. Годі вдаватись отут в розгляд слушности цих поглядів. Лікуючи звукову форму белькотіння, що стрічається зрештою найчастіш, а якої те змагання найбільше торкається, мабуть найвлучніш буде поставити справу так, щоб зачати вправи в вимові від звука, але доручати рівночасно мовнонедужому виголошувати такі слова, що в них виступає цей звук. Перестерігати надто, щоб усі інші звуки даного слова, окрім одного, не представляли для белькота труднощів. Годі вдаватись, зрештою, у всі деталі лікувального поступування, цікаві, правда, тільки для спеціялістів. Загал мусить знати й пам'ятати тільки те, щоб завжди говорити тільки доброю мовою й вимовою навіть до малих дітей, бо неприродна вимова дуже зараслива, й спричинює непотрібно мовні нездужання, головно ж у дітей.

Kawęczyn. Петро Кривоносюк.

Чистота й правильність української мови.[1]

18. „Недобрий воронів гам“ (ст. 18). Недобрий гам — сполучення штучне. Речівники семасіол. типу „гам“ годі зв'язувати з епітетами: добрий, недобрий. Ці прикметники окреслюють завжди 1) всяку їжу (страву) й напитки, нарівні з прикм.: смачний, несмачний, 2) характер людей: добрий чоловік, хлопець, добра дитина, душа, добре серце, 3) те, що про людей говорять: добра, недобра слава, вістка і т. п. Але крик: великий, несвітський; стогін: страшний, зловісний; свист: гострий, пронизливий; гук: глухий, голосний; гомін: лункий, далекий; луна: стоголоса, лайка: погана і т. п. То й гам: бурхливий, нестерпний.

19. „Розтоптали полки половецькі у п'ятницю рано“ (19). Цій фразі поставити б два закиди стилістичного й синтактичного характеру: 1) розтоптати (розчавити, роздушити) можна: грудку землі, червяка, жука, муху. Тут замало було б сказати: побили, поконали, тут треба міцнішого бойового слова, але муза-пустунка зажартувала з поета, підсунувши йому слово: розтоптали. Воно на цьому місці в тексті наче недоросток. Краще було б потоптали. 2) Невідомо, хто кого розтоптав: чи хтось полки половецькі, чи полки половецькі когось. Надто вільне й штучне порядкування словами, що призводить до непорозумінь, видно на багатьох місцях переспіву.

20. „Задрімав між полями Олеговий рід“ (ст. 19). Образ, що його трудно собі уявити. З одного боку ростуть поля́-дуби, з другого поля́-берези і між тими тополями задрімав Олеговий рід, — хіба так? Цікаво, чи перекладач умів би краще пояснити, бо воно зовсім не те, що нпр.: задрімав вівчар між вівцями, між двома горами, між кущами; або: Між двома високими стінами молодого очерету (І. Нечуй-Левицький: Микола Джеря). А тим часом ув оригіналі дуже гарно по-сучасному сказано: в полі.

21. „Світ на другий день криваві по-

[1] Замітки про мову „Слова про Ігорів полк“ у перекладі Св. Гординського.

відають зорі, дуже рано“ (20). Зорі світ заповідають, а не: повідають. Повідати й заповідати — не те саме, заступати одне одним не можна: 1) Повідають мудрі люди: прибудь розум, щастя буде (Іван Франко: Лис Микита), Кому повім печаль мою (О. Олесь) і 2) Заповіли нову програму в кіні, заповідається зміна уряду, гостра зима і т. п. Дуже рано, т. зн. рано-вранці, удосвіта, — так далеко відбилось від свого синтактичного місця, що стоїть в другому рядку, як непотрібна причепа.

22. „Блискавиці тріпотять блакитні“ (ст. 20). Через оте: „тріпотять“ пропадає відразу поважний і грізний момент, що виступає на цьому місці в оригіналі. Тріпотять хіба метелики на шпильках, але не блискавиці. Блискавиці: мигочуть, чи мигтять, — нпр.: „Блискавка знай блиска,... як осяє,... очі осліпля..., очі палить“ (Г. Квітка-Основ'яненко: Перекотиполе). Майнула блискавиця (Зайдель-Бургардт: Смерть Ахіллеса).

23. „Бути в полі безконечнім великому грому“ (ст. 20). Цебто в такому полі, що не має кінця? Трохи незвичайне поле з кінцями, чи без кінців. Палиця (кийок, ціпок) має два кінці; з кінцем, без кінця, може бути: спис, кинжал, меч, ніж, шило, голка. Кажемо теж (метаф.): кінець нашій роботі, розмові, балачці, біді, турботі, казці, нашому слову кінець (сватання); а кінець стола — значить: край стола. Розмови, турботи, жалі і т. п. можуть бути безконечні, але з полем в'яжуться інші епітети: широке, безкрає (бо має: краї = береги = боки = межі), незнане, чуже, своє.

24. „Половці з-над Дону й моря полчищами тягнуть, І навколо обступають русичів безліку“ (ст. 20). Полчища — не вудочки, ані шнури, і половці ними з-над Дону й моря нікого не тягнуть (ciągną, nadciągają). Вони: наступають, ідуть, сунуть. А до чого те: безліку? обступають безліку? половці безліку? І одне й друге — синтаксичний нонсенс. Русичів безліку? Нехай би було, та тільки нелогічно (й ніяково) казати, що русичів було аж так багато, коли знаєм, що вони сьогодні ще будуть переможені, побиті.

25. „Там умить лягають долом стяті голови ворожі“ (ст. 21). Справді диво: стяті голови самі йдуть долом і хутенько (умить) лягають. Сцена трохи несамовита, — бо звичайно живі істоти лягають, а не стяті голови. Оживляти їх запізно. Та ще й з іншого боку неприродне: трава, нпр., може лягти, бо вона стояла, а голова, опука, гарбуз, куля і т. п. круглі речі можуть впасти, покотитися, а потім лежати. Про стяті голови можна сказати: летять, стеляться. Аналогічно: полягли головами, скільки війська лягло (трупом), скільки лягло трупу.

Нас тут триста, як скло,
Товариства лягло,
І земля не приймає (Т. Шевченко).

Ой заплачуть братіки
по братовій голові,
що братова голова
в чужім краї полягла (Чумацька пісня).

Правда, полягла Кішки Самійли голова,
але слава не вмре, не поляже (Дума про С. К.).

26. Дев'ять останніх рядків (ст. 21) без закінчення думки (синтаксична недоладність):

„Бо хоробрим
Що криваві значать рани,
Хто зумів забути, браття,
І життя своє, і шану,
І Чернігів свій багатий,
І престіл золотоясний,
Де вичікує кохана
Глібівна його прекрасна,
Із коханням-милуванням!“

Хто забув життя, Чернігів, престіл, де чекає Глібівна з коханням, то що? Надаремне чекаємо на відповідь. А граматичного зв'язку двох перших віршів з дальшими теж годі дошукатися.

27. „Святополк також з Каяли батька полеліяв На угорських іноходцях вбитого у Київ, До Софії“ (ст. 22). Не порушуючи на цьому місці архаїзмів, треба зазначити, що автор зміняє текст оригіналу, бо в переспіві каже нам вірити, що батько вбитий був на угорських іноходцях (отаке то з поетичним розміщенням слів!). Слово „леліяти“ в сучасній мові либонь далеко відійшло, може не так значенням, як своєю функцією, від цього самого слова в давнину. Тому й „полеліяв у Київ“ — штучне;

краще дуло б: беріг-леліяв на конях аж до Києва. В дужках питання: чи не забагато лелів себе перекладач на парнаських іноходцях до... поетичної ліценції?

28. „Рідко гейкали по землях руських плугатáрі, Тільки з криком трупів рвали гайвороння хмари" (ст. 22). Можна б сперечатися, що краще: гейкали, чи гукали; і хоч окликом — гей! — орачі дійсно поганяють коней, волів (пор. А гей, бики! С. Руданський), проте слово „гейкати", „погейкувати" має забарвлення якесь неповажне, вуличне. Цікаво, що сам вигук „гей!" такого забарвлення не має. Непорозуміння маємо в другому рядку: „з криком трупів хмари рвали гайвороння"... Певно, розумно думаючи, ніхто не повинен би так собі уявляти; хмари не можуть когось рвати, а трупи не можуть кричати. Але ж оте надто вільне (сказати делікатно: балаганне) розташування слів накидає читачеві, власне силою позиції, фальшиві синтаксичні групи, або в кращому разі текст переспіву через це трудніш розуміти. Чи не можна б поставити в такому порядку: тільки з криком рвали трупів...

29. „І свій говір лиховісний галич говорила" (ст. 22). Говір говорити — це трохи з-німецька. Говорити: про кого-що, за кого-що, до кого, рідною мовою, телефоном (І. Огієнко: Словник місц. слів, ст. 24); говорити що: дурниці, розумні речі, молитву, слова, — але не мову, ані говір. Може замінити б на: і свій гамір лиховісний галич заводила?

30. „То було в часах жорстоких воєн" (ст. 23). В тих часах, у давніх часах — це нормальні вирази в польській мові. В укр. літ. мові вони рідкі. Ми творимо в таких випадках орудний, або родовий з прийменником за, або й без нього. Нпр.: останнього часу, останніми часами, давнього часу, давніми часами, за давнього часу, за війни, за воєн (І. Огієнко: Словн. місц. слів, ст. 13, 34, 116). За часів Ярослава він увесь був обведений земляним валом (Г. Хоткевич: Старий Київ).

31. „І шаблі грюкочуть об шоломи" (ст. 23). Грюкочуть — не віддає достотного враження ударів шаблями по шоломах і панцирах. Краще було б: дзвонять, бряжчать.

32. „Поміж половецькими степами" (ст. 23). Справа подібна, як: між полями (ст. 19), то й увага така сама. Повинно бути: в степах, на степах, або: серед степів. Пропадуть, щоправда, рими (-ами), та що вдієм...

33. Гарний, глибокопоетичний образ: чорна земля, як та рілля, копитами зрита і т. д. (ст. 23) Г-ий передав (скажім щиро: зіпсував) трьома такими віршами:

„Вся земля, засіяна кістками,
Чорна простелялась під копита,
Кровію червоною полита"

Чому то земля: простелялась, а не простелилась, або прослалась, коли вона не засівана (а: засіяна!), ані поливана (а: полита!)? Чого дія недоконана між двома доконаними? З чорною землею вийшов теж — через славне розміщення слів — синтаксичний курйоз. Ото: чорна земля простелялась під копита, а нечорна? ховалася, втікала, або простелялась теж — але не під копита.

34. „Скрізь для руської землі важкою Посходили ті кістки журбою" (ст. 23). Для землі руської посходили — трохи ненатуральне. Краще давальний: кому посходили, або просто: посходили на землі.

На вгороді коло броду
Барвінок не сходить (Т. Шевченко)

Ой по горі ромен цвіте (Т. Шевченко: Черненку). Правда — і в Шевченковому переспіві маємо:

І журба-туга на тім полі
Зійшла для Руської землі, —

але ж відомо, що Шевченко сам ніколи не був задоволений своїм переспівом Слова.

35. „Крильми лебедя над морем почала плескати" (ст. 25). Зразкова літературна мова, де може, обходить посесивний родовий: братів садок, батькового сина, маминій доньці, сусідовими кіньми і т. п. Тут невигідно ще й тому, що а) плескати можна когось, б) форма: лебедя — може бути й причиновим.

36. ...„Бо мовить брат тепер до брата: Ні — моє це, і моє то!" (ст. 25). Не можнв сказати, що той заздренний брат

щасливо сформулював свою думку. Певно, що другий брат зрозумів його (і без слів зрозумів би), але читач не кожний зрозуміє. Чи не простіше було б: і це моє, і те моє!

37. „Плачучи жінки на Русі кажуть із сльозами: Вже не здумати нам наших милих лад думками“ (ст. 25). Плачучи, жінки на Русі — ... сідають за столи й пишуть листи до хана. Трудно інакше докінчити речення, що від його віє сухим канцелярським стилем, де дієприкметник тепер. часу розлогим дубом розвернувся, а за: жінками на Русі — годі вже й настрою й поетичних образів шукати. А могло б бути: по всім краю жінки плачуть, плачуть і голосять і т. д. Здумати, змислити, когось думками — стилістичний архаїзм, тепер непридатний. Сучасна мова творить від слова „думати“ такі зложені: подумати (подумай і скажи, дай йому часу — хай подумає), роздумати (хотів був їхати в Америку, але роздумав) передумати (за ніч скільки він передумав!), придумати (він завжди щось нове придумає), надуматись (вже я надумався, піду з вами), задумав (задумав збудувати гарну школу).

38. „Вже Київ застогнав у тузі“ (ст. 25). Туга — це не одна хвилинка, не мент, а довший психічний стан людини. Коли кажем: у тузі, в нещасті, в горю — тоді: стогнав; а якщо хочем зазначити, що це сталося в даний момент, одноразово — тоді: застогнав із великої туги, бо застогнати (дія доконана, одноразова) можна від удару, сильнішого болю і т. п. Інша справа з реченнями в часі майбутньому: ти ще з горя (біди, жалю) застогнеш, заплачеш. Тут розуміємо так, що дія в майбутньому нераз, у певних моментах, повториться (пор. Фальківського: Попокрутить тебе, поповертить. „Полісся“).

39. „І харалужними мечами нераз лякав він: у похід на половців пішов він...“ (ст. 26). Не знаю, що сказали б мені на таку мову:

він приходив до нас,
він нераз обідав з нами:
геть усе, що було на столі, з'їв він.

Мабуть не похвалили б. Як таки: нераз він обідав і — з'їв він? Щось вражає дисонансом. Аналовічно до авторового: нераз лякав він: у похід пішов він. З чого ж дисонанс? Власне з якогось неприродного синтаксичного-темпорального скоку. Нераз обідав — то хіба й: з'їдав, поїдав усе, якщо це траплялось раз-у-раз; а коли це сталось один раз, — тоді треба цей випадок зазначити: аж раз (одного разу) поїв геть усе, що було. — Ще приклад:

він бігав, бігав:
упав він у грязюку —

відразу бачимо, чого нема: бігав і (вчора, ось тепер) упав. Двокрапка цього заступити не може. — Хоч наша граматика не знає окремих законів щодо стосування часів у реченнях, як нпр. латинська мова, все ж таки ми повинні пильнувати, щоб певна координація й залежність часів та їх зв'язкових елементів були збережені.

40. „На Святослава темний сон найшов“ (ст. 28). Не знаємо, що цей сон найшов (знайшов) на Святослава (на календарного Святослава, як: на Петра, на Миколу, на Великдень), і не знаємо, чого він такий темний, чому не ясний, зелений? 1) Про сон-спання (фізіологічний акт) говоримо: бере, змагає, напали соньки-дрімки, нпр.:

Ой не спиться, не лежиться,
І сон мене не бере (нар. пісня).
Знеможений сном (Леся Укр.: Лісова Пісня).
Сон мене змагає („ „ там же)

Епітети стосуємо тут такі: міцний, камінний, глибокий, солодкий і т. п. Нпр.:

Міцно і солодко ...сплять вороги (О. Олесь)
Солодко, мабуть заснулося (С. Черкасенко: Вороньно)
Я спала сном камінним у печері (Леся Укр.: Ліс. Пісня)

2) Про сон, що підчас спання в нашій голові снується (мариво), кажемо: сниться, бачиться ві сні, мариться, нпр.:

Я марила всю ніченьку
Про тебе, мій паниченьку (Леся Укр.: Л. Пісня).

Епітети стосуємо такі: дивний, чудний, гарний, поганий, страшний, тривожний, зловісний і т. п. (темного трудно знайти). Нпр.:

Та й сон же, сон,
На причуд дивний мені приснився
(Т. Шевченко: Сон).

Я бачив дивний сон
(І. Франко: Каменярі).

Приснився раз Орисі дивний сон
(П. Куліш: Орися).

Я бачив сон... Цікавий сон?
(М. Коцюбинський: Сон).

Я бачив любий сон (А. Кримський:
[Спомин про минуле)

Ще, може, й приснилося гарненьке, хе!
(С. Черкасенко: Воронько).

Забуду сумний сон діброви
(М. Філянський: І рідний гай).

У вдови,... по прозванню Коновчихи,
приснився сон чуден - пречуден...
(Дума про Івана Коновченка).

Рівне Б. Кобилянський.

Переклади з Євангелії.[1]

Притча про блудного сина.

Єв. від Луки XV 11-32.

11. В чоловіка одно́го два си́ни було́.
12. І моло́дший із ни́х сказав ба́тькові: „Да́й мені, ба́тьку, нале́жну части́ну мае́тку". І то́й поділи́в поміж ни́ми мае́ток.
13. А по ча́сі недо́вгім зібра́в син моло́дший усе́ та й попле́нтавсь у зе́млю дале́ку, і розтра́тив мае́ток свій та́м, живучи́ марнотра́тно.
14. Як же він все прожи́в, настав го́лод вели́кий в тім краї, і він ста́в бідува́ти.
15. Пішо́в тоді він і приста́в до одно́го з мешка́нців тіє́ї землі, а той ви́слав його́ на поля́ свої па́сти свине́й.
16. І бажа́в він напо́внить свого́ живота́ *хоч* стручка́ми, що же́рли їх свині, та ніхто́ не дава́в йому.
17. Тоді він схамену́вся й сказа́в: „Як бага́то робітників в ба́тька мого́ хліба ма́ють у во́лю, а я з го́лоду ги́ну оту́т.
18. Уста́ну й піду́ я до ба́тька свого́, та й скажу́ йому: „Провини́вся я, та́ту, против не́ба та су́против те́бе.
19. Недосто́йний я вже́ зватись си́ном твоїм; прийми́ ж ти мене́, як одно́го з своїх наймитів".
20. І вста́вши, пішо́в він до ба́тька свого́. А коли́ він дале́ко ще бу́в, угле́дів його́ його ба́тько, — й перепо́внився жа́лем: і побіг він, і ки́нувсь на шию йому́, і зача́в цюлува́ти його́.
21. І озва́вся до нього той си́н: „Провини́вся я, та́ту, против не́ба та су́против те́бе, й недосто́йний я вже́ зватись си́ном твоїм".
22. А ба́тько до слу́г своїх кли́че: „Принесіте нега́йно оде́жу найкра́щу й зодягніте його́, і пе́рсня пода́йте на ру́ку йому́, а сандалі на но́ги.
23. Приведіте теля́ відгодо́ване й заколіть, — будем їсти й раді́ти,
24. бо цей си́н мій був ме́ртвий — й ожи́в, пропада́в був — й знайшо́вся". Й почали́ весели́тись вони́.
25. А син ста́рший його́ був на по́лі. І коли́ він ішо́в й наближа́вся додо́му, вчув музи́ки та та́нці.
26. І покли́кав одно́го зо слу́г та й спита́в: „Що таке́ це?"
27. А той ка́же йому́: „То верну́вся твій бра́т, і твій ба́тько звелів заколо́ти теля́ відгодо́ване, бо ж здоро́вим його́ він прийня́в".
28. І розгнівався той, і ввійти́ не хотів. Тоді ба́тько його́ вийшов *з ха́ти*, й став проси́ти його́.
29. А на відповідь він каже ба́тькові: „Ото́, стільки літ я працю́ю тобі, і ніко́ли нака́зу твого́ не ослу́хавсь — ти ж ніко́ли мені й козеня́ти не да́в, щоб із прия́телями своїми потішився я.
30. Коли ж си́н твій верну́вся оце́й, що проїв твій мае́ток з блудни́цями, ти для нього звелів заколо́ти теля́ відгодо́ване".
31. І сказа́в він йому́: „Ти за́вжди зо мно́ю, дити́но, й все моє́ — то твоє́.
32. Раді́ти та тішитись тре́ба було́, бо цей бра́т твій був ме́ртвий — й ожи́в, пропада́в був — й знайшо́вся".

[1] Перекладаючи Євангелію на українську мову, тримаюся трьох головних засад: 1) щоб переклад найдокладвіш передавав грецький оригінал і ні в чім від нього не відступав; 2) щоб переклад був зовсім ясний, цебто щоб його легко розуміли широкі наші кола, і 3) щоб переклад був милозвучний у сучасній літературній нашій мові. Великі й тяжкі це завдання, які я можу виконати, звичайно, тільки частинно, по силах своїх. І. О.

Ісус прощає грішниці.

Єв. від Івана VIII 1-11.

1. Ісу́с же на го́ру Олі́вну пішо́в.
2. А над ра́нком прийшо́в до святи́ні Він зно́ву, і всі лю́ди збіга́лись до Ньо́го. А Він сів і навча́в їх.
3. І ось кни́жники та фарисе́ї приво́дять до Ньо́го — на пере́любі схо́плену жі́нку, й посере́дині ста́влять її
4. та й гово́рять Йому́: „Оцю жі́нку, Учи́телю, зло́влено — на гаря́чому вчи́нку пере́любу.
5. Мойсе́й же в Зако́ні звелі́в нам таки́х побива́ти камі́нням. А Ти́ що гово́риш“?
6. Це ж каза́ли вони́, щоб Його́ спокуси́ти, та щоб ма́ти на Ньо́го оска́рження. А Ісу́с, нахили́вшись додо́лу, по землі́ писа́в па́льцем.
7. А коли́ ті не перестава́ли пита́ти Його́, Він підві́вся й промо́вив до ни́х: „Хто із вас без гріха́, нехай пе́рший на не́ї він ка́мінем ки́не“.
8. І Він зно́в нахили́вся додо́лу, і писа́в по землі́.
6. А вони́, *це* почу́вши та сумлі́нням доко́рені, оди́н по одно́му вихо́дити ста́ли, поча́вши з найста́рших та а́ж до оста́нніх. І зоста́всь Сам Ісу́с і *та* жі́нка, що стоя́ла в сере́дині.
10. І підві́вся Ісу́с, і ніко́го, крім жінки, не ба́чивши, промо́вив до не́ї: „Де ж ті, жі́нко, що тебе́ оскаржа́ли? Чи ніхто́ тебе не́ осуди́в“?
11. А вона́ відказа́ла: „Ніхто, Го́споди“. І пові́в їй Ісу́с: „То ж і Я тебе не́ осуджа́ю. Йди собі́, але бі́льш не гріши́“.

Переклав Іван Огієнко.

Мова наших часописів.

2. „Український Бескид“.

Перемиський УБ звичайно писав місцевою мовою, але за останній час його мова замітно ліпшає, бо Редакція його зачала вже дбати про чистоту мови. Читає цей тижневик головно духовенство Перемиської єпархії, і вже це накладає на Редакцію УБ великий обов'язок писати чистою літературною мовою, щоб защепити її й своїм читачам. Очищення мови УБ безумовно провадиться, але дуже поволі.

Для мовної аналізи беру УБ ч. 15 за 26 квітня. Приклади подаю тільки з двох статтей.

Насамперед кидається в очі велике число полонізмів. Полонізнів словних, таких, як слюбують зам. присягають, тут не мало; не мало й полонізмів — чужих слів: Льондон (коли й самі англічани вимовляють Лондон!), пралат (praelatus, прела́т) і т. ін. Коли Льондон, чому не прелят?

Роз'їдає нашу мову вжива́ння т. зв. польських кальок — механічних перекладів польських виразів. Ці кальки сильно шкодять нашій мові, бо вони глибоко вдираються в неї. Напр. у маленькій статейці УБ маємо: „На конгресі доконано об'єднання вільнодумців“ зам. „Вільнодумці об'єдналися на конгресі“. Або: „Гітлер обходив свої ім'янини“, зам.: „Г. справляв свої іменини“. Обходити можна калюжу, але іменини (або: менини, а не: ім'янини) справляють; пор. у Нечуя: „Де ж таки справляти весілля без шишок“.

„Він попер старання о позичку“. Попер — poparł, треба: підтримав, піддержав.

„Рей водили делегати“, „Рей водив пралат“, — rej wodzić. По-нашому буде: пе́ред вести, передува́ти, головувати. Куліш: Переду́є всіма. Б. Грінченко: Гордій умів пе́ред вести.

„Вільна думка святкує тріюмф“ — święci tryumf. Треба: Вільна думка перемогла, запанувала, тріюмфує.

„Чехословація улягає (ulega) безбожницькій агітації“; чи ж своє „піддається“ зле?

„Літературу, уняту (ujętą) в так невинну форму“, цебто: „Літературу в такій невинній формі“.

Наше „змагатися“ — це тільки сваритися. Пор. Чуб. пісні: Ой добре, добре чуже дитя бить, що ні свариться, ні змагається V. 700. УБ пише: „В останніх часах змоглася (wzmogła się) акція

большевиків"; треба: збільшилася, поширилася.

Думаю, що й речення: „З нагоди вистави організується прогульку до Риму" — це полонізм. По-нашому кажемо: „З нагоди вистави організується прогулька до Риму", або: „організують прогульку до Риму", тільки не: організується прогульку.

А ось пара русизмів. „Схотів те зділати", — чому ж не своє: зробити? Або: „Повинні стреміти до втягання молоді". Стреміти — це в нас стирчати: Он стремить кілок. Російське стремиться передаємо по-нашому: намагатися, поривався, прагнути.

Не мало слів чисто місцевих, у літературній мові не вживаних: здусити, коби, це нічо інше, попередна і т. ін. замість: здушити, коли б, це ніщо інше, попередня.

Слово „поцтивий" — чисто місцеве, літературна мова знає: сумлінний, чесний, правдивий, достойний, або й „почтивий", тільки не поцтивий. УБ пише: Бути поцтивим чоловіком (цебто — людиною), Дорога не поцтива.

Є й місцеві архаїзми. „Оноді сказав" — позавчора сказав. „Молодь *а* вільна думка", — молодь та (чи *і*) вільна думка. Старатися *о* позичку, треба: про позичку.

Таке речення, як: „Через шість днів відбувались повитання", неясне, по-літературному зрозуміють, що по шости днях відбувались повітання. Тут уживаємо просто знахідного кількости: Шість днів відбувались повітання.

Подаємо ці завваги тільки з однією метою, — очищати нашу літературну мову від непотрібного її засмічення й провадити до здійснення так нам потрібного гасла: для одного народу — одна літературна мова. Духовенство мусить найкраще знати свою літературну мову, а тому найкращою мусить подавати її йому й УБ. Цей тижневик, що так часто дає першорядні ідеологічні статті, мусить мати й першорядну літературну мову.

Іван Огієнко.

Автомобілева термінологія.

Справа автомобілевої термінології, що я порушив у статті в числі 6 „Рідної Мови" за місяць червень ц. р., як свідчать листи до мене й до Редакції Р. М., не зосталась для читачів цілком байдужа.

Тому подаю нижче в порядку дискусійнім дальший розвиток автомобілевої термінології, так би мовити — розгалуження того, про що вже була мова в попередній статті. При цьому хочу зазначити, що загально відомих і широко розповсюджених термінів, які мають вже інтернаціональне значення, не вважав би за потрібне українізувати.

Отже, далі розгалужуємо: *Рушій*. Складові його частини: циліндри, блок, блоки циліндрів; навколо них — водяна сорочка; головиця блоку, голівка циліндра, всисна́ відтулина[1] (о́твір), видмухна́ відтулина; хлипакові[1] гнізда у відтулинах циліндрів; комора спружности (польське — komora sprężania, російське — камера сжатія); гладь циліндра (внутрішня поверхня); то́локи[1] (польське — tłoki, російське — поршні); дно то́лока; розпружні персні (на толоках); перстеневі рівці; в середині то́лока — надливи (для зміцнення й дірок для пальця); толоковий палець; хитуни (з уподібнення праці, що хитаються; польське — korbowód, російське — шатун); голівка хитуна, що охоплює шийку колінча́стого валу та — п'ятка хитуна, що охоплює толоковий палець; колінча́стий вал (польське — wał korbowy); шийки валу; опорні шийки валу, хитунові шийки валу; бабітові, кулькові або ролькові підчо́пники (польське — łożysko; російське — подшипник); кулачковий вал (бо має на собі багато горбиків-кулачків), або — розподільний вал (польське — wał rozdzielczy, російське — распредѣлительный вал); хлипаки́[1] (польське — wentyle, російське — клапаны);

[1] За Словником Української Академії Наук.

[1] За Словником Української Академії Наук.

голівка хлипака, пруток хлипака; хлипакові штовхачі; хлипакові спружини.

Картер: верхня половина картеру; спідня (або долішня) половина картеру; контрольні краники; руркопроводи; оливний смочок; фільтер; лапи картеру.

Маховик: махове коло, або — гонча́к; на ньому трибча́стий обідець. Вітрогін.

Газівник. Складові частини: збірничок; поплавок; тяжики; голка; розпорошачі; ди́ша; заслонка.

Магнето. Складові частини: магнети; північний і полудневий бігуни магнету; твірни́к (електричного струму), що складається — з кітвички[1] (якір) і о́бвиток[1] її: першої (низької напруги струму), та другої (індукційної — високої напруги струму); конденсатор (заг. прийнята назва); переривач: обіде́ць переривача; горбики на обідку; зап'ятка; подушечка; спружинка; молоточок; ковадельце; платинові контакти, або до́тички[1]; збира́ч (струму) або за загально прийнятим — колектор; вуглик (щітка), розподіляч (струму); каблі — загально прийнята назва; прити́скачі; свічки — прилад, що запалює, а не світить, але та назва загально поширена й викорінити її було б трудно; можна б замісць них: запальники.

Струмниця, або динамо — для наснажування (заряджування) акумулятора (польське — prądnica).

Розрушник, або стартер, для розруху мотору (польське — rozrusznik).

Слова: динамо й стартер остільки загальні, що навряд чи потрібно заміняти їх іншими, хоч би й зукраїнізованими назвами.

Злучня, або *вилучня.* Складові частини: муфта; спружина вилучні; диски; ступи́р (вилучна педаль).

Перелучня трибова. Складові частини: картер перелучні; валики; триби; синхронні триби; пересувні триби; триб заднього ходу; пересувна віделка, або палець; перелучник (польське — lewarek). Порожній хід (польське — bieg jałowy, російське — холостой ход).

Гнучке (карданове) *злучення.* Карданів вал.

Диференціял. Складові частини; пахва диференціялу; чашка диференціялу; конусовий триб; коронний триб; півосеві триби; сателіти; хрестець сателітовий, або — пальці сателітові, в залежности від системи.

Гальми (польське — hamulec, рос. — тормоз). Складові частини: бубон; розпи́рачі; гальмові тасьми; клинці; спружини; коромиселка (ричажки); линви або відтягувачі; гальмовий ступи́р; гальмовик (польське — lewarek, російське — тормозная рукоять).

Зворо́тні або *поворо́тні* (польське — zwrotnica, також — szenkiel); до них: поворотний вус; прогонич[1] (польське — bolec szenklowy).

Колеса. Колеса щитові й на шпицях — дерев'яних і дротяних; обручі, колесні обіддя — рантові й безрантові; „американські“.

Керма. Складові частини: кермове́ коло або прави́ло[1]; кермова́ колонка; муфта; червяк (червячниця); кермовий палець; кермові тяги.

Рама: рама (продовжня); поперечниця (поперечна рама); на перекрій: кориткова, двотеова, рурова рами; хрестовина рами; ніс рами.

Каросажа: буда; відкрита буда, закрита буда; лімузина; вибиття́ буди; поду́шка; сидня́; оперття́; дверці; завіси, ручка, клямка; охоронна шиба, рама охоронної шиби.

Розподільний щит (польське з німецького — szpicleder, російське — передняя доска), на ньому: влучники, або — виключники; манометри, та інші контрольні прилади; електрична стаційка.

Крила; ступені; охоронячі. Бензиновий бак; ссавка, або мамка;

[1] За Словником Української Академії Наук.

[1] За Словником Української Академії Наук.

бензиновий фільтр; рурка, руркові злучники (ниплі).

Ліхтарі; електричні лямпки; забезпечники.

Різні дрібні частки: прогóничі (польське — bolce); гайки (польське — nakrętki); затички (шплінти); шруби; заклепки; шайби; ущільники.

На закінчення хочу сказати, що подані в попередній і в цій статті назви не вичерпують вповні автомобілевої термінології. Ще можна б проробити „деталізацію деталізації", але на цьому покищо затримаємось. Звертаюсь тільки до В. Ш. Читачів, особливо до автомобілістів, із проханням подати щодо того свої завваги (ліпше до Редакції „Р. М".). По певнім обміні думок приступимо — за ласкавою допомогою Редакції „Рідної Мови" — до складення малого Словничка автомобілевої термінології.

Варшава. В. Дитель.

Дещо про народню етимологію в Самбірщині.

У Добромильських говірках — с. Квасеники пріма апріля зміняється в пріля васúля. Це явище в'яжеться з тутешнім наголосом; тут, подібно до лемківських і польських говірок, наголос майже завсіди спочиває на другому складі (з кінця): Мúтро, Васúля, нéхто (ніхто), і для того етимологічно незрозуміле для народнього вуха „апріля" легко уоднаковлюється з поняттям „васúля", а приголосний *м* у неясному для народнього вуха „пріма" вподібнюється до *ль* дальшого слова (т. з. асиміляція на віддаль).

Медичний термін абсцес перекручується в самбірських говірках на опцес (обцас). Недавно почув я таку нісенітницю від одного з наших селян: „Болыло мине горло, йду в Самборі до дохтора. Він подивив ми сы в гортанку й кажи: Майити в горлы опцес, а я на нього видививсы: Вітки там міг взьитисы запіток".

Хворобу носа — поліпа звуть наші люди фільіпом. Німецьке Reithosen — це в нас „драйгози" (у зв'язку з тим, що такі штани скоро деруться).

Революцію уоднаковлює народне вухо з поняттям „реґулюція" (бо в часі революції є наче урегулювання відносин у народньому понятті).

Етимологічно неясне прізвище Уклея уоднаковлюється з поняттям „сыклея".

Німецьке прізвище Rotter це наше „лотир" (душею погана людина). Пригадується мені на цю тему такий анекдот: до дочки одного шляхтича залицявся якийсь міський пан Rotter. Представившися батькові дівчини, просить його про згоду на вінчання, а старий батько на це відзивається: „Ньи, паньцю, я за лотра свої доньки не дам".

Пригадую собі, що в нас, за української влади, четара звали наші бойки щотарем, а вістуна заступали поняттям „свистун".

Самбір. Дмитро Бандрівський.

Українська канцелярійна мова.

По Великій Революції 1917 р., коли в нас відразу повстали були свої найрізніші канцелярії, гостро стало на порядок денний і питання про українську канцелярійну мову. Спочатку кожний виявляв тут свою власну творчість, живосилом перекладаючи термінологію російську, пізніш цією справою зайнявся Інститут Наукової Мови при Академії Наук (див. „Р. М." 1933 р. ч. 2) і добре впорядкував цю справу. Видано окремі словнички української канцелярійної мови. Школою канцелярійної мови в XIX ст. була головним чином Німеччина, — її термінологію переймала і Росія, і Польща, чому ці терміни доставалися й до нашої мови.

Канцелярійна мова в Галичині всім справляє немало клопоту, бо цією справою тут поважно не займалися. Так, о. І. Вовківський прислав мені цілу низку запитань, усе з ділянки нашої канцелярійної мови. Охоче подаю свої вияснення.

Датування листів можна робити й без

слова „дня“, напр.: Львів, 16 січня 1937 року; це загальноприйнятий придніпрянський звичай. В мові польській „dnia“ не опускається.

В мові польській, особливо в канцелярійній, дуже часто вживається неособової форми виразу; українська літературна мова цих форм не вживає або вживає рідко, тому й у мові канцелярійній слід уживати форм особових. Це головна засада при перекладах із польського.

„Предкладається“ — це полонізм, przedkłada się. Кажемо: Вношу, доношу, пропоную, пересилаю, подаю для дальшого (або: на дальше) розпорядження або для дальшого урядового вжитку. Пересилаю на Вашу волю, здаюся на Вашу волю.

Udziela się do wiadomości i zastosowania się — Подаємо до відома й застосування (пристосування, вживання, виконання). Російське: Подается к свѣдѣнію и исполненію.

Wzywa się do zbadania sprawy i przedłożenia sprawozdania wraz z oryginałem — Пропонуємо дослідити справу й прислати звідомлення (звіт) з оригіналами.

Odnośnie do zazrądzenia, рос. согласно распоряженія — згідно з розпорядженням або відповідно до розпорядження. Слова „зарядження“ оминати, Сл. Б. Гр. не знає його; Правничий Сл. ст. 167 дає: розпорядження, розпорядок, воля.

Wskutek zarządzenia, рос. вслѣдствіе распоряженія, можна перекладати так само, як і odnośnie do zarządzenia, або: внаслідок розпорядження.

Nieobecny — неприсутній, obecny — присутній, obecność — присутність, — так постійно в придніпрянській літературній мові; виразів: „неприявний, приявний, приявність“ уживають рідше.

Potrącenie, рос. вычет, — відрахува́ння, бдлічка; po potrąceniu — відраховуючи, відчисляючи, за бдлічкою.

Zaliczka, рос. аванс (франц.), платёж в счёт, Правничий Словник перекладає ст. 123 — платіж на рахунок; можна ще: на рахунок, виплата на рахунок, вплата, завда́ток.

Запитує ще нас о. І. Вовківський, як він має писати: стверджаю чи стверджую, потверджаю чи потверджую. Не знати, в якім саме реченні потрібні Вам ці слова. Маємо обидві формі: стверджа́ти, -джа́ю і стве́рджувати, -джую, доконане — стверди́ти, стверджу́. Слів „потверджаю, потверджую“ наддніпрянська літературна мова майже не вживає, напр. Сл. Б. Грінченка їх не знає; замість них можна вживати: підтве́рджувати, підтверди́ти, стве́рджувати, стверди́ти. В зах. укр. мові маємо потверджа́ю й потве́рджую, як до речення.

1936 рік чи рік 1936. Я. Кальба запитує, „чи писати й говорити „1936 рік“ чи „рік 1936“. Звичайно прикметниковий придаток ставимо перед речівником: зелений ліс, але — в залежности від потреби — часто кажемо й „ліс зелений“, і ця остання форма не буде неправильна.

„Маю за шану повідомити Вас“. Питають мене з Каліша, чи можна вживати такого виразу. Ні, оминайте його, бо він народився в молодих наших канцеляріях серед по-російському думаючих урядовців. Це живосилом і нашвидку перефарбоване російське „Честь имѣю увѣдомить Вас“. Уже ліпше було б: „Маю за честь повідомити Вас“ (напр. у М. Рильського в „Пані Тадеуші“ з 1927 р. ст. 221: Маю честь уклінно попросить я пана Возного), але в той час боялися вживати тут слова „честь“, уважаючи його ніби за русизм, і з-за великої пильности прийшли до дивогляду. Я б так замінив цей вираз: „Уважаю за честь повідомити Вас“, Уважаю за свій обов'язок“, „Обов'язком своїм уважаю“ чи просто: „Повідомляю Вас, що“ і т. п., в залежності від того, про що повідомляємо й кому пишемо. „Шана“ — це пошана, поважання, пор. у Б. Грінченка: Дяка і шана робітникам щирим. Тим то вираз „Маю за шану повідомити“ — протиприродний вираз: для кого тут пошана? У своїй праці: „Український стилістичний Словник“ на ст. 457 під словом „честь“ подаю й такий приклад, що глибше вияснює нам цей невідповідний вираз: „Маю честь запросити вас, бо до вас маю шану“.

Просимо Прихильників рідної мови та „Гуртки Плекання Рідної Мови“ присилати свої запитання й вияснення до Словника української канцелярійної мови.

Іван Огієнко.

Початкова Граматика української літературної мови.

42. Прислівникове пояснення й прислівник.

Праця не згине — Праця не згине між людьми даремно. Три годи сумно протекли. Гадюкою зашипіли, звірем заревіли. Ой високо сонце ходить, низенько заходить. Як гірко заробиш, то солодко ззіси. Ідуть сумуючи обоє. Вчора сонечко сміялось, сьогодні за хмари сховалось. Скрізь неправда і неволя. Свище полем завірюха. Хлипа з голоду дівчатко. Ідуть дівчата в поле жати. Двічі нагадував йому. Не милуй мене шовково, ясно-соколово.

Що таке прислівникове пояснення? Чим воно зазначається в реченні? Яке значення прислівника в реченні? Від чого залежить прислівник? З чого творяться прислівники? Яка міра невідмінности прислівника? Які ступені якости прислівника? Перерахуйте шість груп прислівникових пояснень. Чи йменник може бути прислівниковим поясненням? Чи може бути прислівник до прикметника? Що таке присудковий епітет?

Підметова дія, висловлена присудком, звичайно буває дуже широка, а тим самим недокладна, напр.: *Іде людина*. Щоб підметову дію чи стан, цебто присудка - дієслово, з'ясувати докладніш, треба ще подати в реченні: коли саме, де, як і для чого відбувається чи відбулася ця дія чи стан. **Частина речення, що пояснює дію чи стан підмета, зветься прислівникове пояснення**. Напр.: *Тихо йде людина*, тут *тихо* — прислівникове пояснення. **Незмінна частина мови, що в реченні править за прислівникове пояснення, цебто докладніш пояснює дієслово, зветься прислівник.**

Прислівник завжди стосується до дієслова - присудка, залежить від нього й пояснює його. Питання до прислівника треба ставити тільки від дієслова, напр.: *Ясен раз-у-раз скрипів*, тут до дієслова-присудка *скрипів* маємо прислівникове пояснення *раз-у-раз*, що відповідає на питання *коли скрипів?* Через це звичайне місце прислівникового пояснення в реченні — перед дієсловом, рідко — в іншому місці.

Прислівники творяться від усіх змінних частин мови, напр. від іменників: вчора, сьогодні, нишком, шкода, від прикметників: тихо, гірко, довго, раніше, заввишки, по-козацьки; від числівників: двічі, тричі, удвоє, утроє, надвоє, двояко, трояко; від займенників: стількома, скільки; від дієслів: бувало, мов, мовчки, мабуть.

Прислівник — це незмінна частина мови, цебто не відмінюється. Тільки ті прислівники, що повстають від якісних прикметників, можуть мати ступені якости, що завжди закінчуються на *-е*, напр.: довго — довше — найдовше, багато — більше — найбільше, добре — ліпше — найліпше, мало — менше — найменше, якнайменше, щонайменше.

Прислівникове пояснення чи прислівники діляться на такі шість груп.

1. Прислівник **спо́собу** визначає спосіб дії чи стану присудка на питання *як? яким чином?* Напр.: Четвертий рік минає тихенько.

2. Прислівник **ча́су** визначає час дії чи стану присудка й відповідає на питання: *Коли? як довго? з якого часу? доки?* Напр.: Розкуються незабаром заковані люди.

3. Прислівник **місця** визначає місце дії чи стану присудка на питання *де? куди? звідки?* Напр.: Дурня всюди б'ють.

4. Прислівник **причини** визначає причину дії чи стану присудка на питання: *від чого? чому? чого?* Напр.: тому́, того́, чого́, чому́, защо, тим.

5. Прислівник **на́міру** визначає ціль дії чи стану присудка на питання *нащо? для чого?* Напр.: нащо.

6. Прислівник **кількости** визначає міру дії чи стану присудка й відповідає на питання *скільки? як багато?* Напр.: Сили прибуло вдесятеро.

За прислівникове пояснення в реченні звичайно править прислівник, рідше якась змінна частина мови, напр. іменник у непрямім відмінку: Померла зо страху.

Прислівник звичайно вияснює дієслово, але часом може виясннювати й прикметника: Читав дуже цікаву книжку.

Поетичний, яскравий прислівник до дієслова зветься **дієслівним чи присудковим епітетом:** Не дивися так привітно, яблуневоцвітно. Пишучи, треба конче підбирати яскраві, гарні прислівникові пояснення. Взагалі треба дбати, щоб мова наша була багата на прислівники.

Окремі самостійні прислівники до прислівникового пояснення треба брати в коми, як слова поза реченням: *Край берега, у затишку, прив'язані човни.* Однорядні прислівникові пояснення, цебто такі, що всі висловлені прислівниками одніві групи, розділюємо комами: *Весело, приємно, світло стало мені.* Коли ж прислівникові пояснення не однорядні, або коли один пояснює другий, тоді між ними коми не ставимо: *І досі нудно.*

Завдання 353. Поширте присудки відповідними прислівниковими поясненнями ось у цих простих реченнях: *Пташка летіла, Вітер виє, Брат читав.* Яке значення в реченні прислівникового пояснення?

Завдання 354. Прикметникове пояснення чи прикметник показує якість іменника, а прислівникове пояснення чи прислівник — якість дієслова. Через це чи не можна було б ці дві частині мови об'єднати в одну, — прикметник іменника й прикметник дієслова?

Завдання 355. Дієслово - присудка пояснюють дві частині речення: 1. пояснення йменникове й пояснення прислівникове, напр.: Я скоро читаю книжку. Чи не можна було б ці дві частині об'єднати в одну й назвати її „присудкове пояснення"?

Завдання 356. Вдавнину дієслово звали слово, а звідсі й повстала назва при-слівник, що пояснює слово, цебто дієслово. Чи не відповідніша була б назва придієслівник?

Завдання 357. Скажіть, від чого повстали оці прислівники: найліпше, довше, мовчки, натрое, вночі, спокійно, ранком.

Завдання 358. Чи прислівник зовсім таки незмінна частина мови? Як будуть ступені якости чи порівняння від прислівників: довго, скоро, добре? Які прислівники можуть мати ступені якости? На що завжди закінчуються ступені якости?

Завдання 359. Утворіть прислівники від оцих слів: гіркий, гарний, довгий, швидкий, вечір, мовчати, три. Скажіть, як повстають прислівники?

Завдання 360. Перепишіть нижчеподані прислівники й скорочено зазначте над ними, котрої вони групи: сміливо, хо́лодно, навмисне, позавчора, право́руч, наперед, довіку, назустріч, торік, набі́к, вгору.

Завдання 361. Перепишіть оці речення, підкресліть прислівника й скажіть, яку частину мови він часом може ще пояснювати.

Він більш історик, а не літерат. Скоро читати некорисно. Дуже добре співає. Знаю вдесятеро більше. Небо занадто прозоре. Брат завжди дуже веселий.

Завдання 362. Орудний відмінок іменника (орудний уподібнення) часто стає способовим прислівником. Перепишіть оці речення й підкресліть прислівника.

Синє море звірюкою то стогне, то виє. Горами хвилю підійма. Вороном кряче. Тяжко сиротою жити. Білі птахи хмарою спустились.

Завдання 363. Добре запам'ятайте, що прислівник *сливе* в літературній мові визначає тільки „майже" (а не: мало що, чуть, як у мові галицькій). Перепишіть до зшитка оце:

Павла вона сливе й не бачила (М. Вовчок). Матері своєї я сливе й не пам'ятаю.

Завдання 364. Добре запам'ятайте, що сполучення прислівника скількости з родовим множини йменника приймаємо за неподільне ціле, а тому не можна змінити його на родовий відмінок. Спишіть оці речення й підкресліть прислівникового (числівникового) підмета.

Багато товаришів не вернулися, багато їх лягли там навіки. Скільки (або: що) козаків згинуло, скільки врятувалося!

Завдання 365. Спишіть оці речення й поставте коми, де треба.

Рано разом із сонцем прокинулась і Харитя. Вчора при заході сонця його вже не стало. На праці завжди мені весело приємно.

Завдання 366. В значенні прислівника часу по *що* йменника ставимо тільки в родовім (а не називнім): щохвилі, щогодини, щороку, щосили, щовесни і т. ін. Запишіть до зшитка 10 таких прикладів. Не кажіть: щохвиля, щосила і т. ін.

Завдання 367. Прийменник *по*, творячи з прикметником чи займенником прислівника, звичайно з'єднується рискою з відмінком давальним: по-людському, по-старечому, по-українському й т. ін. Скажіть 10 таких прикладів. Рідше бувають тут форми на *-ськи*: По-московськи так і чешуть.

Завдання 368. Жива народня наша мова надзвичайно багата на прислівники, чому й наші кращі письменники сильно пильнують, щоб їхня мова так само була багата на прислівники. Чи ви дбаєте про багатство своєї мови на прислівники?

Скажіть, що визначають оці прислівники: Ве́льми, вряди́-го́ди, доне́схочу, досхочу́, допі́ру, жаді́бно, зне́че́в'я, либо́нь, мимохі́дь, мимохі́ть, навко́лішки, напро́чуд, незаба́ром, нещодавно́, поти́ху, пру́дко, рете́льно, упли́нь, безжа́льно, безпере́стань, бігце́м, босо́ніж, віч-на́-віч, голі́руч, гори́лиць, жартома́, заздалего́ди, залюбки́, зго́дом, знена́цька, крадькома́, ме́льки, навза́води, навздогі́н, навмання́, навшпи́ньки, ни́чма, по́тай, потім того, по́шепки, рва́чко, рві́йно, само́пас, силомі́ць, зато́го, очеви́дячки, навба́ч.

Завдання 369. Прислівників у нашій мові дуже багато; серед них чимало є й таких, що в літературній мові їх не вживаємо, напр. (прислівника в дужках не вживайте): (відай) певне, либонь, (відтак) потім, (відтам) звідти, (відтогди) з того часу, (внутрі) всере́дині, (вовсе) зовсім, (всьо) все, (всеціло) цілком, (вчера) вчора, (дещо) трохи, (днем) вдень, (ніччю) вночі, (долів) додолу, (домів) додому, (доперва) допіру, (доста) досить, (завтра) взавтра, (заєдно) все, (звикло) звичайно, (зглядно) або, докладніш, (згори) наперед, (навідворіт) навпаки, (наколи) коли, (ніц, нич) нічого, (оноді) позавчора, (овшім) так, (позаяк) бо, (помимо) не зважаючи на, (проч) геть, (радше) скоріше, (сейчас) зараз, (уп'ять) знову і т. ін.

Завдання 370. Напишіть опис: *З чого складається віз.*

43. Правопис прислівників.

Учитель говорив рішуче й повчаюче. Він, певне, не вернеться. Напевно знаю, що поїду. Н а к і н е ц ь прийшли ми н а к і н е ц ь лісу. Старий став недобачати й недочувати. Недорід і недуга зробили його небагатим. Давніш я бував у театрі частіш. З н о́ в у вітер загудів, з н о в пішла робота. Досі ходив я відси, тепер піду відти. Зроблю це я к н а й к р а щ е й щ о н а й с к о р і ш.

Докладно вияcніть, чому пишемо так, як тут підкреслено.

1. Прислівники, що перед кінцевою голосною мають шелесний звук, закінчуються на *-е* (а не на *-о*): могуче, охоче, рішуче, повчаюче, хо́роше́, гаряче́, бо́ляче́, нетерпляче, вже, дуже, довше, краще, ближче, вище, нижче, ще (по голосній) — іще (по приголосній).

2. Деякі прислівники мають по дві формі: певне (= мабуть), напевне, умисне, сильне і певно (= так), напевно, умисно, сильно. Пишемо ледв*е*, а не ледв*о*.

3. У прислівниках: набік, вкінці, затого, навік, надворі, накінець, напам'ять і т. ін. прийменник може писатися й окремо, коли другої частини слова вживаємо, як іменника, напр.: Хорий скаржився на бік свій.

4. Коли заперечний прислівник *не* приєднується до слова разом із прийменником, то всі вони з цим словом пишуться вкупі: недобачати, недочувати, недописати, недоїдати, недосипляти, недокінчати і т. ін.

5. У вищому ступені прислівників пишемо *-іше* чи *-іш*, а не *-іще*: вартніше, скоріш.

6. У прислівниках на *-іше*, що походять від вищого ступеня прикметників, дуже часто відпадає це кінцеве *-е*: вільніше — вільніш, раніше — раніш, пізніше — пізніш, давніше — давніш, частіш і т. ін. Від початку наступного слова це зникнення не залежить, — кінцеве *-е* прислівника може зникати й тоді, коли дальше слово починається приголосним; але коли дальше слово розпочинається голосним звуком, то кінцеве *-е* прислівника зникає частіш.

7. У прислівниках пишемо на кінці *-іль*: відсіль, звідсіль, досіль, посіль, докіль, дотіль, покіль, потіль, допокіль, допотіль. Коли прислівника вживаємо без *-ль*, то він закічується на *-и* (на -ки, -си, -ти): доки, поки, допоки, доти, поти, допоти, відси, звідси, але: досі, посі.

8. Прийменник, творячи з іншою частиною мови прислівника, завжди пишеться з нею вкупі: взагалі, вперед, вгóру, вниз, влітку, взимку, вранці, вдосвіта, поблизу, поночі, якнайкраще, щонайсильніш, поволі, позаочі, поперше, подруге, потретє (або: по-1, по-2, по-3). Але: тим часом, тим разом.

9. Прийменник *з* чи *із* у прислівнику пишеться без розділки: згори, спочатку, зроду, здавна, здолу і т. ін.

10. Прислівники, утворені від прикметників на *-ній*, закінчуються на *-ньо*, а від *-ний* — на *-но*, напр.: друж-

ньо, мужньо, художньо, велично, дивно і т. ін. Тільки від **давній**, **пізній** маємо ще архаїчні форми на *-но*: давно́, неда́вно, нещодавно́, пі́зно.

Завдання 371. Напишіть 10 прикладів прислівників, що мають на кінці *-е* по шелесній.

Завдання 372. Спишіть подані тут приклади й поясніть, чому треба писати власне так.

На дворі такому нічо́го не зробиш. Накінець ми помандрували аж на кінець міста. З початку речення пишемо велику букву. В кінці греблі шумлять верби. Довго говорили за того хлопця.

Завдання 373. Перепишіть до зшитка оці форми на *-іш* (замість на *іше*), що їх знаходимо у М. Рильського:

Більш, буйніш, голосніш, злісніш, пильніш, радісніш, раніш, сміліш, страшніш, частіш, якнайбільш, якщильніш, щонайменш.

Пам'ятайте, що форми на *-іш* у сучасній літературній мові, особливо перед словом, що починається голосною, частіші за форми на *-іше*.

Завдання 374. Напишіть по 5 прикладів прислівників на *-іль* та *-и*.

Завдання 375. Перепишіть до зшитка оці прислівники й скажіть, чому їх треба писати разом: всмак, враз, відразу, догори, довкола, додому, докупи, зовсім, завбільшки, завдовшки, завширшки, залюбки, завидна, назавжди, насилу, назустріч, наперекір, наздогад, надаремно, навмання, наскрізь, насправді, назад, направо, наліво, помалу.

Завдання 376. Напишіть прислівники від оцих прикметників: всенародній, достатній, дружній, могутній, односторонній, порожній, синій.

44. Дієприслівник.

Сліпий старець сумуючи співає. Пішла ридаючи в село. Гірко плачучи, сирота подався додому. Не сіявши, не оравши, не буде й хліб родити. Та всі, яко мога, хлопців кинули.

Що таке дієприслівник? За що в реченні він править? Які дві формі дієприслівників панують у нас? Від яких дієслів вони творяться? Чи вживаємо дієприслівників на *-а, -я?* Коли ставимо, коли не ставимо коми при дієприслівниках? Чи можна вживати форми **будучи**?

Прислівник, що має дієслівну ознаку, зветься дієприслівником, напр.: плачучи, поплакавши. Наші дієприслівники повстали з давніх коротких дієприкметників, що з бігом часу втратили свій прикметниковий характер. В реченні дієприслівники правлять за прислівникове пояснення й часто зовсім тратять дієслівний характер.

Українська мова знає тепер такі дієприслівники:

1. Дієприслівник теперішнього часу діяльний на *-учи, -ючи, -ачи, -ячи*; вони творяться від 3-ої особи множини часу теперішнього дієслів недоконаних, змінюючи *-ть* на *-чи*: плачуть — плачучи, знають — знаючи, лежать — лежачи, ходять — ходячи, стоять — стоячи, держать — держачи і т. ін. Ці форми на *-чи* звичайні й поширені, як у мові народній, так і в мові літературній.

2. Дієприслівник минулого часу діяльний на *-вши, -ши;* вони творяться від дієйменника дієслів доконаних, змінюючи *-ти* на *-вши* (по голосній) або *-ши* (по приголосній): узявши, донісши, виперши і т. ін. Рідше дієприслівники на *-ши* творяться від дієслів недоконаних: лігши, нісши, державши. Ці недоконані форми можуть уживатися при дієсловах усіх часів; при дієсловах теперішнього часу вони визначають одночасність дії: Лігши на траву, співає собі голосно. Від дієслова **бути** вживаємо тільки форми доконаної *бувши*, а не *будучи*: Бувши в місті, накупили книжок.

3. Давня українська мова знала багато дієприслівників теперішнього часу на *-а, -я*, напр.: мога, сидя, стоя, ходя й т. ін. Всі ці архаїчні форми українська мова зовсім утратила, знає їх тільки в формі на *-чи*; рештки їх іще живуть у мові народній, але зо значенням чистих прислівників; літературна мова тепер їх зовсім не вживає, крім форми *мога:* Вип'єш — біжи яко *мога*.

Дієприслівника на *-чи*, що втратив дієслівний характер і став за прислівника, комою не відділюємо: *Ідуть сумуючи обоє*. Коли ж дієприслівник на *-чи* має при собі пояснювальне слово, тоді воно творить окреме речення, а тому беремо його в коми: *Ідуть, тяжко сумуючи, обоє*. Дієприслівник минулого часу завжди розпочинає окреме речення, що відділюється комою: *Взявши книжку, брат пішов.*

Завдання 377. Полінійте ось так і напишіть по 15 прикладів.

Дієприслівники на -чи, -ши.

3 особа множини часу тепер.	Дієприслівник теперішн. часу	Дієприслівник минулого часу
Стоять	*стоячи*	*стоявши*

Завдання 378. Коли третя особа множини дієслів часу теперішнього має наголос на кінці, то й дієприслівники мають наголошене *-чи*, напр.: сидять — сидячи. Напишіть дієприслівники на *-чи* й зазначте наголос від оцих дієслів: кричати, ревти, жити, трясти, бити, ждати, слати, жати.

Завдання 379. Спишіть оці приклади й добре запам'ятайте вживання дієприслівника минулого часу замість часу теперішнього.

Живши в світі, його не втечеш (М. Вовчок). Доброго здоров'я, пивши (С. Черкасенко). Його джерело невичерпне, цілим світом бувши (В. Підмогильний). Порошинка, котившись із гори, шириться (В. Підмогильний).

Завдання 380. Напишіть дієприслівники тепер. часу на *-чи* від оцих дієслів: сидіти, летіти, бігти, держати, проходити, дивитись, боліти.

Завдання 381. Напишіть оповідання: *Мій пес.*

Життя слів.

Корчма встаровину визначала міцний, п'янкий напиток; таке значення довго жило в мові російській. Рано повстало й нове значення: корчмою стали звати й дім, де продавали п'янкі напитки. В Україні корчма стала місцем спочинку й подорожніх, чому ще Словник П. Беринди 1627 р. пише: „гостинница — корчма". В Литовській Метриці XV-XVI віку записано багато аренд на корчми, часом навіть особам духовним, бо „корчма" була місцем спочинку, гостиницею.

Коч. У Шевченковій поемі „Марина" читаємо: „Пан з костьолу їхав; із к о ч а пан мій вилізає" (вид. Доманицького 1910 р. ст. 381-382). „Коч" — рідке й цікаве слово. В XV-XVI віках мадярське село Kocs над Раабою займалося перевозом між Віднем та Пештом, маючи для того особливі карети, що звалися kocsi. Ось ця мадярська назва kocsi поширилася по цілій Европі для назви карети, пор. франц. coch, англ. coach, нім. Kutsche, пор. рос. кучер. Звидси й старе польське kocz, — карета крита, велика. Слово це відоме багатьом слов'янським народам: болг. кочия, чс. kočar і т. ін. Із польського kocz узяв своє слово й Шевченко.

Костел — назва латинська, повстала від castellum (здрібніле від castrum) — фортеця, замок, твердиня. Справа в тім, що вдавнину церкви будували або в замках-фортецях, або в замкових містах, або самі церкви укріплювали, як замок. Від такого castellum повстало чеське kostel, а десь пізніше від чеського пішло польське kościół. Правда, вдавнину слово kościół було рідким, бо в польській мові все вживали слова cerkiew. У чехів іще за часів Гуса розрізняли: kostel — мурована, укріплена церква, а cerkev — дерев'яна. В українській мові слово „костел" здавна знане. Так, уже в Луцькій книзі 1571 р. читаємо: Листъ въ справѣ викариевъ, каплановъ костела головного Луцкого 78.

Краватка. Про походження цього слова розповідають таке. За 30-літньої війни в австрійській армії існував т. зв. хорватський корпус. Вояки й офіцери цього корпусу носили на шиї кольорові хустинки (вояки полотняні, офіцери шовкові), зав'язані спереду в фантастичний вузлик. Ці хустинки населення Австрії назвало „кроатами" (хорват — по-німецьки: Kroate). В народній вимові слово „Kroat" із часом перемінилося в „креват". В 1660 році хорватські ляндскнехти наймаються до французької армії. Хустинки на шиях хорватів загально подобалися французам. А коли на вулицях Парижа появилося кілька елегантів із цією прикрасою на шиї, ця мода прийнялася загально, і з Парижа перенеслася на французьку провінцію, а потім і за границю, як cravate, наше краватка.

Краля див. король.

Красний із найдавнішого часу визначає дуже гарний, вродливий, пор. краса, прекрасний. На сонце здавна кажуть „красне", Володимир — красне сонечко. Старе значення „красний — дуже гарний" широко знане й тепер в українській

мові, особливо ж у західньоукраїнських говорах. Так, в „Етногр. Збірнику“ читаємо: Буде красно́ VI 56, Красно пітголив сє VI 113, Красна баба без єдваба X 13, При людьох і смерть красна XXIV 366. Франко, „З вершин“: Кра́сна весна 5, „Зах. Беркут“: Яка то красна байка 6. В. Щурат, „Слово о п. Іг.“: Красних бранок половчанок занімаючи в неволю 23. Б. Лепкий, „З життя“: Ранок був красний 13. Ю. Шкрумеляк, „Огні з полонин“: Такий красний спів 31. „Укр. Голос“ ч. 197: Комедійки відіграли красно. В старім значенні („дуже гарний“) слово „красний“ відоме і в східньоукр. говорах. Колядки: Ой ясна-красна калинонька в лузі, а ще красніша батькова дочка, Київщина; Соколе ясний, паничу красний, Полтавщина. Українські Думи: Весна красна 144, Красним цвітом 118. П. Куліш, „Чорна Рада“: Хто б мав таке слово пишне да красне 99. Б. Грінченко, „Під тихими вербами“: Оці поля красні 24. Пор. іще слова: краса, прекрасний, красномовний, краснопис. В російській мові: красная дѣвица.

Кременчук. М. Ткаченко в своїй праці: Нарис історії Кременчуччини („Записки Історично-Філологічного Відділу“, Київ, 1929 р. т. 24) на ст. 59 розповідає, що перша транскрипція була Кременчик. Саме слово це татарського походження. *Ке (кыр)*, як пояснював Кеппен (О древностяхъ Крыма, 1837 р.), визначає підвищення, *чик* — маленький. Саме татарське слово „Керменчик“ народня мова переробила потім у Кременчук, бо місцевість біля цього міста має чимало каміння“. Пояснення сумнівне щодо перероблення свого *-чик* на *-чук*. Повторює це пояснення й Є. Рудницький у своїй праці: „Складені слова в українській мові“ („Збірник секції граматики української мови“, кн. І, 1930 р., Київ, ст. 146), додаючи до цього ще й назви: Крем'янець, Кам'янець.

Кролик. Повстання цього слова показує нам цікаву сторінку, як узагалі повстає й живе слово. Латинську назву звірятка cuniculus германці прийняли майже без змін, — Küniklin чи Küniglin, сучасне Kaninchen. Німецьку (латинську) назву Küniglin чехи зрозуміли неправильно, ніби kral, що й передали полянам, як król. Від поляків слово це пішло до нас — кролик, а від нас — до росіян: кроликъ. В середньовічній латині кролика звано rex herbarum. Слово загальновживане в Вел. Україні; західньоукраїнське: королик. Східньоукраїнські говори мають іще добру назву „трусик“, бо кролик все труситься.

Курінь у народній етимології звичайно зв'язують зо словом „курити“ диміти; пор. І. Филипчак: „Кульчицький — герой Відня“ 1933 р. ст. 88: „Курені будовані на стовпках, без димарів; дим виходить через стелю, так і курить — за тим його куренем прозвали“. Слово походить із тюркського корен castra — табір, а з „куріти“ немає нічого спільного.

Л.

Лазарет назву свою отримав від св. Лазаря, що працював коло хворих на проказу й сам хворував на неї. В середні віки, коли проказа сильно ширилась ув Европі, повстав осібний орден св. Лазаря, що будував шпиталі (lazaretti), а члени його ходили коло хворих. Перший такий шпиталь на ім'я св. Лазаря був збудований біля Єрусалиму, і від нього назва lazaretti широко розійшлася по Европі. В мові англійській слово Lazar ще й тепер визначає хворого на проказу.

Ледащо — дуже поширене по цілій Україні слово, широко в нас розгалужене: леда, ледай, ледака, ледарство, ледар, ледацюга, ледач, ледаченький, ледачий, ледачина, ледачо, ледащий, ледащиця, ледащіти, ледащо і т. ін.

Усі ці слова — польського походження, повстали зо старого польського leda — (нове lada). В українських грамотах XIV віку нема ще цього слова; нема його навіть і в наших Думах.

В старій польській мові було leda, власне le da, бо le довго відчувалося як слово самостійне, як злучник, і тільки пізніш ізрослося в leda, потім lada; в XVI віці переважає ще leda. Ось від цього leda (не lada) й повстали українські форми ледащо, ледачий і т. ін. Само „леда“ відоме вже в Крехівськім Апостолі 1560-х років: Леда як 320, Для

леда причиньки 286, Не леда чуда чинил Бог 102, За леда чим 76, Метани леда вѣтром 436. Тепер саме „леда“ поширене тільки в Наддністрянщині. Могильницький, Твори: Леда день 400, Припустити хоть леда запір 438. Франко: „З вершин“: За леда дотиком зриваєсь 91. Маковей: „Ярошенко“: Не дали себе леда кому під ноги 316. „Український Голос“, Перемишль: Леда день скине ч. 201, Стилитися перед леда ким ч. 203 і т. п. На Наддніпрянщині це „леда“ не відоме (крім Поділля), тут скажуть: будьякий, якийнебудь. Це „леда“ (ле да) ставиться в зв'язок зо старим „єле“ — ледве. Польське ledaco дало наше „ледащо“, а з цього пішли ледар, ледака, ледацюга, ледач і т. п. Куліш: „Чорна Рада“: В світі ледащо панує 420, Не попустимо гетьманської булави в ледачі руки 302. Пізніше, від нових польських lada, ladaco повстали наші нові лядащо, лядачий і ін., але не перемогли старих ледащо, ледачий і ін. Але форму з *а* знав вже й Крехівський Апостол 1560-х років: Жону ляда с причины покинувши 503, хоч ув оригіналі польськім було: leda z przyczyny. Ось два приклади, що дуже проречисто показують старе значення нашого „ледащо“. Крехівський Апостол: Новыи вѣсти носит и для зыску ляда што вточуваєт 94. Полтавські судові акти 1668 р. (видання Модзалевського, 1912 р.): Много звикли шинком бавлячиєся и ледащо плести 135, — тут „ледащо“ — будь що.

Липень див. календар.

Листопад див. календар.

Лице в українськім праві з найдавнішого часу визначає „поличне“ — крадена річ, доказ, довід переступу, полика, прилика, рос. улика. Так, уже в „Руській Правді“ маємо це значення: Оже не боудеть л и ц а, тогда дати єму желѣзо. В Полтавських судових актах 1665-1669 р.р. повно прикладів на таке значення „лиця“: Злодій з лицем пойманий 32, Пойман былъ з лицем волов двухъ 148, Мене при том лицу поймали 101, З лицом овцами пойманий 29, Подсвинка взял и лицем вернул 128, Тоє лицо шкоди моєй власной 168, Москвитина поймали у кліті зъ лицомъ 62. Пізніш „лице“ в цім старім значенні почало потроху забуватися й замінюватися на загальний „доказ“, „довід“ (без матеріяльного значення). „Лице“, як крадена річ чи взагалі довід, доказ, знане й сучасній живій мові. Словник Б. Грінченка II. 365 подає такий приклад: Так що, як він і бив його, але в його нема ніякого лиця, знаків нема. „Словник правничої мови“ 1926 р. ст. 210 рос. слово „улика“ прекладає нашим „лице“. У „Приповідках“ Франка, „Етногр. Збірник“ т. XXIV ст. 351-352 знаходжу декільки виразів, які можна глибше зрозуміти тільки зо старим значенням „лиця“: Лиця не мати, Лице не бреше, Яким лицьом ти міні то говориш. А до прикладу: „Тут усе на лице“ Франко додає правдиву свою примітку: „Принесено до суду всі докази сповненого злочину: вони так і звуться лице“. Пор. рос. „изобличать“ — доказати, довести; „есть на лицо“ — всі присутні.

Лицемір. Встаровину тільки цим словом перекладали грецьке ypokrites, а те слово визначало актора. Слово „лицемір“ поширилося з Євангелії, де воно дуже часте й визначає: нещирий, лукавий, хто тільки вдає, притворник. Словом „лицемір“ Христос часто називав книжників та фарисеїв, що тільки лицем вдавали (міряли) праведність свою.

Любисток дуже поширена в українській мові назва пахучої рослини. Джерело назви — лат. ligusticum, цебто рослина з Лігурії, середньолат. livisticum. Звідси пішли італійське libistico, нім. liebstöckel. З німецького пішло до чехів, а з італійського й чеського до поляків, а від тих до нас. У нас слово зв'язали з „любити“; пор. пісню: Чи в любистку ти купався, що ти мені сподобався, Чуб. V 75. Пор. барвінок.

Люди встаровину мало кілька значень, і всі їх зберегла наша мова аж дотепер. Головне значення — це нижча класа населення, селяни, слуги, челядь, і тільки пізніш „людьми“ стали звати все населення, народ. Крім цього, „люди“ — це світські люди, миряни, не духовні. У всіх випадках „люди“ — то християни. Форма однини була „людин“, але зчасом зовсім загубилася, ми вже віддавна знаємо тільки збірну форму

множини „люди“, а для однини вживаємо „чоловіка“. Наш Словник П. Беринди 1627 р. так пояснює це слово: „Людинъ — мірскій чловекъ, ляикъ; людянинъ — особный, посполитый чловекъ, смерд, простянище“. На Київщині я часто чув таке: Що то за люди пішли? питає один. „То не люди, то жиди“, відповідає другий. Або: „То не люди, то пани“. І в цій відповіді не криється ніякої насмішки, — подається тільки стародавнє значення слова. — Це саме значення широко відоме скрізь серед нашого народу, й глибоко відбилося в його світогляді. Напр. Приказки Номиса: Дивись — пан, а балака як люде ч. 1244; Чи пани, чи люде ч. 1138; То пани, а ми люде ч. 1139. Від давнини всі слова на -ин у множині кінчаться на -е, а тому й людин — люде, але сучасний правопис із причин усталення одного закінчення для множини наказав писати „люди“.

Лютень див. „Р. М.“ 1933 р. ч. 5 ст. 183.

Лютий див. календар.

Лямку тягнути частий в Україні вираз, менше знаний у Галичині. Л я м а чи л я м к а — шлея, що нею тягнули човни або й малі кораблі, або дерев'яний прилад, із прив'язаною до нього такою шлеєю; також ремінь чи шлея у носіїв речей. Бурлаки колись, коли не було пароходів, тягли в Росії лямками кораблі по більших річках. Тепер „тягнути лямку“ — гірко працювати, горювати. У Б. Лепкого „Мотря“ І: Треба тягнути лямку, поки не викопають ямку 174, Тягнемо чужу лямку, поки не покладуть у ямку 299.

Мова наших видань.

Іван З у б е н к о: Галина. Повість із часів визвольної боротьби. Коломия. 1934. 137 ст.

Іван Зубенко завжди пише доброю літературною мовою, що, зрештою, бачимо з кожного числа „Жіночої Долі“. Чиста літературна мова й у повісті „Галина“. Напр., автор не боїться навіть прикметників на *-лий*, що заступають старі дієприкметники на *-вший*, скажемо: „Вічна пам'ять у п а л и м в боротьбі“ 135.

Але живши довгий час у Галичині, автор набрався тут трохи й місцевих слів, і власне на них хочу звернути йому тут увагу, бо вони сильно кидаються в вічі, як стара латка на новім убранні.

Подаю тут трохи цих місцевих виразів. „Слабі сторони Української Армії були в її невідповіднім матеріяльнім в и в і н у в а н н і“ ст. 39, — ліпше б забезпеченні. — „Він, старий, так спішив на це побачення, як молодий „в о с ь м а к“ на рандеву“ 39, — слово „восьмак“ чисто місцеве, поза Галичиною ніхто його не зрозуміє; можна б: гімназист, восьмикласник. — Слово „д е щ о“ в літературній мові вживається тільки як займенник: дещо знаю, а не як прислівник „трохи“; напр.: В селі д е щ о (цебто: трохи) метушливо 5; Стрільці д е щ о (трохи) заспокоїлися 76. Архаїчного „к о в т к и“ вже не вживаємо: Тут намиста, к о в т к и 16, — частіш „сережки“. — „По Молебені в н а м і р е н н і України“ 109, — звичайно кажемо: „Молебен за Україну“. — О*д*чайдушно, а не очайдушно 126. — Добре пише автор: Я піду трохи п р о й т и с я 115, а на ст. 93 по-місцевому: Він п е р е й ш о в с я. — „П о п р и я с н і лямпки“ 128 — може б: Крім ясних лямпок. — Затиснула кулаки, а не п я с т у к и 31.

Бачимо трохи й с к л а д н е в и х л о к а л і з м і в. Напр.: Галина придивлялася тому 90. 116, Любецький прислухався цій розмові 25, — в літературній мові „придивлятися“, „прислухатися“ *до* чого. — Попрощаю вас 89, — частіш: попрощаюся з вами. — Закоханий у Галині 103, — звичайно: Закоханий у Галину. — Добре пише автор: Схопив кашкета 132, Побачила револьвера 133; чого ж тоді неясне: Рве на шматки портрет 128? — „Тут двох буде мешкати“ 89, — це полонізм, треба: Тут двоє буде (чи: будуть) мешкати.

Полонізми будуть і таки вирази: легкі д р о щ і (дрожі, дрижання, мороз) пробігли поза спиною 74. Гостина тягнулася своїм т р и б о м 9 (чином).

Запримітив я й декілька р у с и з м і в, яких треба оминати. Напр.: І с к р и с т и й (іскрястий, іскрявий, огнистий) усміх 8. — Хіба що п о п и т а т и с я (спробувати) ублагати 101. Р о з и г р а в (відіграв, програв) мелодраму 131. Афіші заповідали т о р ж е с т в о (свято, урочистість) 109.

На ст. 17 читаємо: „Виграла 10 кіля муки, а 10 кіля муки — це тоді була поважна річ“. В літературній мові пишуть: одне кіло, два-три-чотири кілі, 5...10 кіл, для Галичини: 5...10 кіль муки.

Автор назвав свою повість „Галина“, — назва малобарвна й незмістовна, — хоч сам він нераз зве Галину — Далілою, Юдитою і т. ін.

Іван О г і є н к о.

Рідномовні замітки й дописи Прихильників рідної мови.

Духовенство й рідна мова. З болем серця прочитав я інформацію „Лікаря“ про священиків, що відкидали його пропозицію передплачувати „Рідну Мову“. Я читаю цей місячник завдяки „Новій Зорі“. Тільки через заклик, надрукований у нашому становому органі, може той „Лікар“ спонукати Духовенство передплачувати цінну „Рідну Мову“. Горохолина Гірня, 15. VI. 1936. о. Василь С и в а к.

Закарпатські письменники „ходять рука-

ми", замість добре вчитися мови. Вийшов „Альманах Підкарпатських українських письменників" (Севлюш, 1936). В оповіданні Кирила Феделета: „Молитва" на ст. 111 читаю: (професор) „Ходив руками, наче довжелезними веслами розмахуючи". Чи вже ж таки „ходив руками"? Може: „Ходив, розмахуючи руками, наче довжелезними веслами"? Мова збірника дуже нечиста.

Ю. Словацький писав w Ukrainie. Найбільший польський поет Ю. Словацький, автор „Mazepy", що бажав у небі України, як пише в одному творі своєму, написав у сімнадцятому році життя (1826) „Duma Ukraińska", в якій читаємо: „Kozak zrodzon w Ukrainie, wesołością, męstwem słynie", і „Jak bluszcz dziki w Ukrainie". У „Wacławi", написаному майже сто літ тому, читаємо (частина XXXIV): „Pogrzeb możnego pana w Ukrainie", і „Wszystkie kurhany w Ukrainie płoną". Na Ukrainie Словацький не вживає ніразу в обидвох творах.

Хай наведені цитати ще раз потвердять слушність тверджень проф. Огієнка. Григір Колодій.

А що ви думаєте про це? Під таким заголовком „Український Робітник", український часопис Східньої Канади, що виходить у Торонто, в ч. 20 за 26. VI. 1936 р. містить таку замітку до читачів: „Ми думаємо, що проф. Іванові Огієнкові належиться вже високий пам'ятник за його неоцінену працю для української мови й культури. Зо всіх бувших міністрів УНР корисним був у час свого урядування, і корисним для нації остався донині".

P. S. Дякую сердечно за це незаслужено високе признання й публічно відповідаю на запит: За тридцятилітню працю Огієнкові належиться, щоб його „приятелі" свідомо й навмисне не збільшували йому тяготи хреста, який він і без того несе, і щоб тихцем не вбивали йому його видань, як це вони завзято роблять тепер. Кому буде користь від того, що я спиню „Рідну Мову" та „Нашу Культуру"? І. Огієнко.

Впливи „Рідної Мови". Місячник „Рідна Мова" має великий вплив на об'єднання українського народу, що вже ясно видно з мови нашої преси. В Канаді „Рідна Мова" може й не дуже поширена, але вона робить тут велику роботу, бо наша мова сильно занечистилась тут чужими словами. Зрештою, нам тут ясно видно великий вплив „Рідної Мови" на мову краєвої преси й літератури, що поволі стає єдиною й соборною, а об'єднання мовне тягне за собою й об'єднання духове. Wroxton, 22. VI. 1936, Іван А. Павчук.

Від Редакції й Адміністрації.

Додаток до „Рідної Мови". До 10 (46)-го числа „Рідної Мови" всім нашим передплатникам додамо окрему книжку, працю проф. Івана Огієнка: „Наука про рідномовні обов'язки", що друкувалася в „Рідній Мові". Додаємо цю книжку, як безплатний додаток, але сердечно просимо всіх, хто її отримає, прислати за неї 50 гр. на поширення нашого Видавництва. „Наука про рідномовні обов'язки" — це книжка, що мусить бути в кожній українській хаті, а зміст її мусить знати кожний, хто зве себе свідомим українцем. Випускаємо цю книжку з глибокою надією, що вона широко піде в найдальші наші закутини, кожному відкриваючи очі на його рідномовні обов'язки. Рідна мова — то душа народу, — пізнаймо ж свої обов'язки супроти душі народньої! Нехай кожний, хто одержить від нас цю книжку, конче передасть її своїм знайомим і нехай знову замовляє її від нас! Цим ви поширите рідномовні ідеї й зміцните свою літературну мову.

Замовляйте, скільки прислати вам книжки: „Наука про рідномовні обов'язки".

Боржників наших сердечно просимо не руйнувати „Рідної Мови" й негайно поплатити їй свої борги. Не доводьте „Рідної Мови" до зменшення.

Мистецьку оправу для III річника „Рідної Мови" висилаємо за 1 зл. — Оправа на „Нашу Культуру" вся розпродана.

Передплату з-за кордону (Америки, Канади, Европи й ін.) просимо висилати, коли можна, просто порученою поштою. Не пересилайте нам передплати через інші книгарні або інституції.

Виконайте свій обов'язок — приєднайте нам нових передплатників і допоможіть тим „Рідній Мові" розбудуватися. Стан рідномовного журналу — це покажчик культури народу. Покажімо ж, що маємо високу культуру!

Потрібуємо кольпортерів на „Рідну Мову" й „Нашу Культуру" на вигідних умовинах. Докладніш — листовно.

Сердечно просимо додавати поштового значка на відповідь, коли хочете її мати від Редактора чи Адміністрації. Не забувайте цього; коли ж цього не робите, не дивуйтесь, що вам не відповідають.

 — Адреса „Рідної Мови": Warszawa IV, ul. Stalowa 25 m. 10. Передплата річна 6 зл., піврічна 3 зл., чвертьрічна 1·60 зл.; за границею в Европі 8 зл. поза Европою 2 дол. річно. Нові передплатники, коли того бажають, дістають »Рідну Мову« від 1 числа: Річник I (без 2 і 3 чисел) 5·00 зл.; річник II і III по 6·00 зл., оправлений по 7·50 зл.; в Европі по 10 зл., поза Европою по 2·35 дол. річник оправлений. Конто чекове П. К. О. ч. 27.110.

Відповідальний Редактор *Л. Гримало-Сідлецький.* Друкарня ОО. Василіян у Жовкві.